

Vojka Smiljanić Đikić i Boro Kontić

DIJALOG

Posljednja jugoslovenska urednica¹

Ovaj je razgovor trebao trajati duže. Okončan je, skoro, kada je i počeo. U prvim mjesecima 2016. godine nakon samo par susreta. U trenutku kada se bolest proširila i kada je sve vanjsko postalo nevažno.

Iako obično glasna, otvorena, sa širokim osmijehom i zavodničkim šarmom, Vojka Đikić se uvijek protivila ideji da se snimi razgovor u kojem bi govorila o svom životu. Prvi joj je, koliko se sjećam, čak cijelu knjigu o njenom životu, predložio Carl Bildt, švedski diplomata i političar. Postavljajući mu naizgled teško pitanje – Koga bi to moglo interesovati? – nije ni očekivala jednostavan odgovor: „Za početak, mog i Aninog sina, Gustava.“ I ja sam joj predlagao slično. Doduše s više entuzijazma o mogućoj recepciji: „Pa, to interesuje mnoge ljude ne samo u Sarajevu. Vi ste svjedok jednog vremena. Često ste sjedili u prvom redu. Snimimo desetak sati razgovora o svim etapama Vašeg života i sačuvaćemo jedan zanimljiv dokument.“

Neke dijelove razgovora uradio sam nekoliko godina ranije. Radeći dokumentarac o Andriću zapisao sam njeno svjedočenje o Ivu, dragom gostu u domu književnika Steve Jakovljevića

¹ Intervju je preuzet iz elektronskog izdanja 51. broja *Sarajevskih svesaka* objavljenih 26. 01. 2017, (<http://sveske.ba/en/content/posljednja-jugoslovenska-urednica>), uz dopuštenje autora razgovora.

u Beogradu. Tada sam zabilježio i objašnjenje iz njene pjesme „Sarajevski dani poezije“. Sjećanje na Andrićevu majku Katu koja je živjela u jednom dvorištu pored „Vile Rifka“ u sarajevskom naselju Bistrik. Kako je izgledao kafanski život Beograda pedesetih, a posebno kafana kod Janićija? To mi je ispričano maja 2015. na putu Sarajevo–Beograd dok smo putovali obodom Mačve između Lešnice i Šapca. Najveći dio priče o sudbini kofera Imrea Nađa zapisan je ljeta 2012. U trenutku kada se svijet suočio sa egzilom Juliana Assangea unutar Ambasade Ekvadora u Londonu slučajno je u Sarajevu odmotano i klupko storije u kojoj se otkrio dugo traženi detalj iz Budimpešte 1956. godine. Priča o koferu koji je više od pola vijeka putovao svijetom da bi se konačno vratio u vlastiti muzej.

Ima još takvih detalja utkanih u stranice što slijede, ali jedno je sigurno. Ovo je samo kroki, crtež, izvlačenje karakterističnih linija. Ono što prethodi portretu. Ovo je neautorizovana priča. Ovo je samo pokušaj da se jedan zanimljiv život ocrtava hronološki, sa skromnom nadom da će se u ovim sitnim tačkicama, slijedeći matricu poentilizma, ukazati makar silueta jednog punokrvnog ljudskog života.

Porodica, djetinjstvo, rat

Boro Kontić: *Ko su bili Vaši djed i baka?*

Vojska Smiljanić Đikić: Po ocu to su Smiljanići koji su ušli u moju poemu „Knjiga mrtvih Smiljanića u Sarajevu“.

B. K.: *Gdje su živjeli?*

V. S. Đ.: U ulici Derebent. Zna li gde je Derebent?

B. K.: *Višnjik?*

V. S. Đ.: To je na Bjelavama. Sva porodična pisma sačuvana su sa tom adresom. Ulica je prekrštena posle Prvog svetskog rata u Takovsku. I tako je bilo do ovog rata. Sad su opet vratili Derebent. Volim taj naziv jer svi su moji stričevi i tetke govorili Derebent.

B. K.: *A po majci?*

V. S. Đ.: Kneževići. Moja je baba Kneževićka stanovala prekoputa hotela „Evropa“. Ona je malo potcenjivala mesto gde su Smiljanići živeli. Derebent je bio na kraju grada. A prekoputa hotela „Evropa“ je Tašlihan, srce Sarajeva. Moj deda Knežević, otac moje majke, ubijen je 1914. godine. Sve to ima u mojim pesmama. On je ubijen u tom zatvoru, što su ga zvali Crna kuća.

B. K.: *U Sarajevu?*

V. S. Đ.: Da. Ubijen je kao deo odmazde za Principov atentat. Odmah iste noći. Uz njega ubijen je i Hadživuković, jedan njegov prijatelj. Držao je radnju štofova. Znala sam mu ženu i kćerku. Stanovali su gore kod Pivare. Oni su bili partneri. Imam to u pesmi „Sarajevo je najlepši grad“. Sad bih mogla napraviti celi ciklus tih porodičnih portreta koji su nekako

iscurili iz vena. Obično tamo u ćošku kuće sednem. Ujutro se probudim kao veštica u četiri, pola pet, i odjednom izađu ti likovi.

Smiljanići

B. K.: *Gdje su Vaši roditelji stanovali?*

V. S. Đ.: U raznim delovima Sarajeva. Uoči Drugog svetskog rata u Hajduk Veljkovoj 9. Prekoputa Seminarija. Sa tog prozora sam videla nemačke vojnike. Živeli su u Seminariju. I sad ih vidim na prozorima zgrade, briju se, imaju ona ogledala. Mi smo početkom rata pobjegli u Derebent kod dede i babe. Taj deo Sarajeva je bio duboka periferija. Tu sam videla onaj motor s prikolicom i u njemu nemački vojnici. Njih troje. I moj deda stoji pored prozora i plače. Ja sam bila devojčica. Pet, šest godina. Koliko sam imala 1941?

B. K.: *Imali ste devet godina.*

V. S. Đ.: A devet znači! Živo se sećam. I tu moj deda plače. Tu je i Griša. Griša je sin njegovog najboljeg prijatelja koji je bankrotirao. Deda ga je uzeo i podigao sa svojim sinovima. Ne znam više ni kako se prezivao, ali se Griša uvek pominje. Deda je imao trinaestoro dece. I sad zamisli ti, u stvari ne možeš ni zamisliti, da to neko uradi danas. Ja mislim da se Grišin otac ubio. To je bio uobičajeni scenario u to vreme. Bankrot i ubije se.

B. K.: *Kada se to desilo? Koliko godina prije Drugog svjetskog rata?*

V. S. Đ.: Pa to je bilo odmah iza Prvog rata. I Griša je uvek živio sa njima. Posle ne znam šta se desilo sa njim. Više nikog nemam ni da pitam. Mogla sam Nadu, moju najstariju sestru, koja je starija sedam godina. Ona je dosta znala. Nema ni Nade više. Sad kad se neki interes, na neki nežan način pojavio, u stvari više nema nikoga da pitaš. Gotovo, završeno sve. Ono što znam su samo moje, vlastite uspomene. Na babu i dedu Smiljaniće. Inače moja poezija ide potpuno drugim smerom. Nikako ka nekoj porodičnoj hronici. A vidiš, Boris Novak jako voli taj ciklus o Smiljanićima. On je napisao knjigu *Mala osobna mitologija* u kojoj je sve svoje ujake, tetke opisao. Ali, on je svakom dao posebnu pesmu. Znači, svaki ujak, tetka, bizarne neke sudbine, imaju posebnu pesmu. On je valjda planirao da to uradi. Ja nisam ništa planirala. Odjednom jedno jutro sve je to izronilo.

Smiljanići

B. K.: *To je bilo prije par godina?*

V. S. Đ.: Ma ne. Ima i više od deset godina. Ali, nikad nisam verovala da ću objavljivati to. Vi kad pišete skoro uvek znate da li je pesma dobra ili ne. Ja uvek znam. Te koje nisu

dobre ostavim sa strane. Strašno bih volela da napišem neke pesme o iskustvu sa Osmanom. Ne toliko ratne. Neke čudne slike koje imam.

B. K.: *Imate onu jednu o želji da živite zajedno u Trebinju?*

V. S. Đ.: Trebinje, tu je samo malo. Više je tu grad i nacionalizam. Osman se tek pojavi. Ja sam probala. To se prosto rasprši. Eliot je rekao da to što vam je najbliže to je najteže napisati. Prosto ne mogu da dotaknem Osmana. Kao što ni rat nisam mogla napisati. E sad, ko god piše o mojim knjigama, posebno ovih godina, sve moje knjige, čak i *Pepelnicu*, koja nema veze s ratom i napisana je mnogo pre rata, čitaju kao ratnu poeziju.

B. K.: *Vratimo se Vašoj porodici. Vaš je otac imao dvanaestoro braće i sestara.*

V. S. Đ.: Da. Bio je Uroš i imao je blizanca koji je umro. Petar je bio najlepší od svih Smiljanića. Po pravilu Smiljanići su lepi. Petar je bio pop. To je bio običaj u starim pravoslavnim kućama. Jedan mora za popa. I moj tata je bio određen za popa. Ali je pobegao, nije hteo. Petar se kasnije kupao u Drini i udavio se. Već je bio pop. Imam fotografiju u mantiji. Svi su nakon Prvog rata otišli u Prag da studiraju. Smiljanići su praški đaci. Nisu svi, ali većina. Vrlo je čudna ta porodica Smiljanića. Bilo je vrlo zanimljivih ljudi. Taj arhitekta Dušan, prekrasan. Pa Sveto, violinu je predavao, osnovao je muzičku školu. Dušan je osnovao tehnički fakultet ovde, bio je građevinar. Njegov sin Ranko statičar. Istovremeno, nekako čudno, liberali. Išli su u crkvu za Božić, ali nije bilo nikakvog religioznog osećanja unutar te porodice. Slavio se Sveti Jovan dok je deda bio živ, posle više nijedan sin nije to preuzeo. Isto mislim da nisu imali taj osećaj za tradiciju. Tolika porodica, a nisu babi i dedi digli spomenik. Uopšte se ne zna gde su sahranjeni stari Smiljanići. Ja znam. Kad umrem niko više neće znati.

B. K.: *Pa gde su sahranjeni?*

V. S. Đ.: Na tom starom groblju kod pijace.

B. K.: *Tamo kod grobnice vidovdanskih heroja? Groblje Svetog Mihajla na Koševu?*

V. S. Đ.: Da. Tu je grobnicu Dušan Smiljanić s Derokom gradio. Na otvorenju te crkve Dušan je govorio. Moj stric. Imala sam sliku, ali sam je izgubila. I odmah su tu od crkve levo ta dva groba. Deda Rade i baba Darinka, rođena Zec. Ona je bila prva rođaka od doktora Nede Zeca. Hercegovka. I kad se završio ovaj rat, odem sa Zvezdanom [prijateljica] da vidim te grobove. Nikad nisam imala para pa da im ja podignem spomenik, ali sam se pitala gde su ti moćni sinovi, arhitekta, profesori. Jedini grob Smiljanića koji ima je onaj gore na Barama, Dušan i Ranko su sahranjeni.

B. K.: *To su otac i sin? Vaš stric i njegov sin?*

V. S. Đ.: Da. Odem nekad tamo. Za dan mrtvih. Odneseš neko cveće. A ovi stari Smiljanići ne. I htela sam to da uradim. Išla sam u srpsku opštinu i onda sam se umorila. Ali, baš grozno da nemaju spomenika. Trinaestoro dece, a da se nikad nisu okupili. Znači, imali su tu neku nonšalantnu liniju, svaki od njih. Vrlo su bili šarmantni, obrazovani. Svi su svirali bez obzira šta im je bilo zanimanje. Šahisti *par excellence*. Sveto Smiljanić je pobedio Alje-hina hiljadu devetsto dvadeset i neke godine na simultanci u Sarajevu. U hotelu „Evropa“.

Grobnica vidovdanskih heroja

B. K.: *Kako su se zvali Vaši otac i majka?*

V. S. Đ.: Otac je Vaso Smiljanić, a majka Magdalena rođena Knežević. Niko je nije zvao Magdalena. Za sve je bila Maca. Irena, moja kćerka, liči na nju. Mnogo je bila lepa moja mama.

B. K.: *Oni su se uzeli negdje 1920-ih?*

V. S. Đ.: Kad su se mogli uzeti? Nada je rođena 1925. Sestra moja najstarija. Znači mogli su se uzeti 1924? Moja je mama u porodici Smiljanića bila komunarka. U ono doba nije se venčala u crkvi. I nijedno dete nije dala da se krsti. Smatrala je za varvarski čin to posipanje dece hladnom vodom. Sva su deca u tom Derebentu krštena. Očeva braća i sestre. Dolazio je pop i u kući moga dede deca su krštena. I unuke, osim nas. Nije moja mama volela crkvu i to je prenela na nas. Smatrala je da su popovi najveće zlo.

B. K.: *Koje je godište Vaša majka?*

V. S. Đ.: 1901. Tata je 1900. Njen otac, taj Stojan, bio je vrlo lep. Ja sam ga jednom vide-la, ne njega nego fotografiju, velika knjiga, da li je to Spomenica 1914. ovih koji su pobijeni u Crnoj kući ne znam, ali lep čovek sa velikim crnim šeširom, onako stoji.

Aljehinova simultanka 1930-ih

B. K.: *On je bio trgovac?*

V. S. Đ.: Da. Sa tim Hadživukovićem je radio. Trgovao štofovima. Niko od tih ljudi nije dobio spomenik. Možda je Boris Novak u pravu kad kaže da sam ja svojom pesmom podigla kakav-takav spomenik?

B. K.: *Vaši roditelji imaju, koliko djece?*

V. S. Đ.: Prvo Nada. Ona je najstarija. 1925. Pa onda troje dece. Zora, Nenad, Nedeljka. Umrli svi. Šarlah, upala pluća, tada su deca umirala. Onda sam došla ja. 1932. Zato je između mene i Nade velika razlika. Pa iza mene Ranka, ta što je bila slikarka. Godinu dana iza mene, 1933. Bila je dobar slikar. Naslikala je Irenu. I onda je došao Rade, taj moj najmlađi brat koji je bio džez muzičar. To znate?

B. K.: *Ne.*

V. S. Đ.: On je bio vrlo talentovan. Ima dokumentarni film koji je napravila beogradska televizija. Feliks Pašić mislim da je pravio. Rade Kabaljero, tako su ga zvali. On je osnovao prvi džez trio u Beogradu. Ogromno je pio. Nije se ubio kao Ranko, ali ubila ga je rakija. Znači, tata je moj pio, pa Rade je pio, pa Ranko.

B. K.: *Ranko je dijete njegovog brata Dušana?*

V. S. Đ.: Da. Oni su bili pakleni pijanci. Ranko se i bukvalno ubio.

B. K.: *Vaši su se roditelji uzeli u Sarajevu. Da li su sva djeca rođena tu?*

V. S. Đ.: Ne, ne. Samo je Rade rođen u Sarajevu. Ja sam rođena u Mrkonjić Gradu. Nada takođe. Tata je dobio posao učitelja u Mrkonjiću. On je završio učiteljsku školu. Bio je direktor te škole. Takva su pravila vladala u Kraljevini Jugoslaviji. Moja tetka Mara, najmlađa Smiljanićka, odrasla u Sarajevu, dobila je posao u Sitnici, selu negde na Manjači. Uvek se to prepričava kako je deda Smiljanić putovao s njom i sedam dana živio u toj školi i stalno plakao. Kako će je ostaviti tamo!

Otac Vojke Đikić i sestra Nada u sarajevskoj ulici Ferhadija krajem 1930-ih

B. K.: *Koliko ste Vi bili porodično u Mrkonjiću? Najmanje sedam godina! Od 1925. kad je rođena Nada i 1932. kad ste Vi rođeni.*

V. S. Đ.: Ne znam. Uglavnom, osnovnu školu počela sam u Sarajevu. Kod katedrale. Kad staneš ispred katedrale sa leve strane ima jedna pompezna kuća. Sada je u prizemlju neka kafana.

B. K.: *Vaš je otac bio direktor škole u Nemanjinoj ulici u Sarajevu?*

V. S. Đ.: To je bila ogledna škola baš u toj ulici.

B. K.: *Ona u kojoj ću i ja učiti. Kasnije se zvala „Miljenko Cvitković“.*

V. S. Đ.: Da, tu je išla i moja kćerka Irena. Moj je otac tu bio direktor do 1941. Tada je izgubio posao. I moja tetka Mara je bila izbačena sa posla. Otac je dekretom NDH proteran u selo Međaši. Severoistočna Bosna. Imao je 24 sata da napusti Sarajevo. Kad smo bili u Međašima videla sam uživo četničku vojsku i Dražu Mihailovića.

B. K.: *Koje godine?*

V. S. Đ.: Ne znam. Sećam se fijakera i u njemu Draža sedi. Sa nekom ženom. Tada su zatvorili i mamu i tatu. Ranka, Rade i ja smo sami ostali u toj školi u Međašima. Sa nama ostala neka Joka, seljanka.

B. K.: *Zašto su ih zatvorili?*

V. S. Đ.: Pa najstarija sestra Nada je bila u partizanima. Bila je poznata partizanka. Njeno ratno ime bilo je Mladost. Borila se sa Perom Stambolićem, Ročkom Čolakovićem. Uglavnom po Majejici.

B. K.: *Da li je ona tu srela svog budućeg supruga Buđonija, odnosno Teufika Selimovića?*

V. S. Đ.: Da, ali to je posebna priča. Spasio nas je Srđan Bakajlić, najbolji prijatelj mog strica Raše. Srđan je bio ugledan građanin Bijeljine, ali i četnik. On je spasio moje roditelje i mi smo noću pobjegli u partizane. Došli su neki kuriri noću i čamcima preko Drine smo pobjegli.

B. K.: *Prešli ste u Srbiju?*

V. S. Đ.: Bili smo u zbegu u Bogatiću u Mačvi. Kasnije su partizani došli po nas i prebacili smo se ponovo u Bosnu. U Tuzlu. Mi smo bili partizanska porodica. A kad je oslobođeno Sarajevo na kamione pa nazad. Kad smo se vraćali iz Srbije na Drinu, na prelazu u Bosnu, sreo nas je, znala sam mu ime, danas se sećam samo nadimka. Tenk su ga zvali. Bio je partizanski komandant. On nam je rekao da se Nada udala za Buđonija. I tu je mama počela kao narikača: Za muslimana se udala! Te se slike sećam.

B. K.: *Čudo je povezala, ime Buđoni je bilo više rusko.*

V. S. Đ.: Buđoni je bio pojam. On je bio jako hrabar. Bio je poznat. On je kasnije svoj život stucio.

B. K.: *To je Vaša majka doživjela dramatično?*

V. S. Đ.: Jaukala je. Posle, kad sam se ja udala za Osmana, ona je došla Buđoniju. To je najlepša priča iz moje porodice. Već je Buđoni, kao Nadin muž, dugogodišnji član porodice. On je mojoj mami bio kao sin. Prebolela je njega. Ja se udala za Osmana i najmlađi sin, mezinac, Rade, oženio se Azrom Halilović, džez pevačicom. I ona dolazi Buđoniju i pita ga: Pa šta je ovo, dragi Buđoni, mi se poturčismo.

B. K.: *Da li ju je bar utješio?*

V. S. Đ.: Ne znam, ali on je to pričao naveliko. Buđoni je bio veliki pripovedač. Zato je i otišao u zatvor.

Ratni drugovi: Esad Čengić, Džemal Bijedić i Teufik Selimović Buđoni.

Studij, udaja, Beograd

V. S. Đ.: I tako, oslobođeno Sarajevo i mi se vraćamo. Verovatno april, maj 1945? Mi smo imali svoj stan, ali nam gradski odbor dodeljuje stan u onoj divnoj Mecovoj kući. U Skerlićevoj ulici gde je sad obdanište. Mi smo bili u prizemlju, a neka porodica na spratu. Divna je ta kuća bila. Imala je i vrt koji je izlazio na Kralja Tomislava ulicu. Odatle sam, jedno vreme, išla u gimnaziju. Onda je to pretvoreno u vrtić, a mi smo dobili opet zajednički stan, u Bolničkoj ulici. Broj 12. Tu je jedno vreme i Nada živela. Kad je počela da rađa decu pa nije mogla sama. Taj doktor koji je s nama stanovao promenio je stan sa Nadom na Džidžikovcu.

B. K.: *Znači i ona je iz Tuzle došla sa Buđonijem u Sarajevo.*

V. S. Đ.: Da, odmah po oslobođenju. On je bio zamenik ministra unutrašnjih poslova. Uglješa Danilović ministar, a Buđoni odmah do njega. On je za vreme Informbiroa, na Rankovićev zahtev, bio povučen u Beograd. Bio je stručnjak u svom poslu.

B. K.: *Do kada ste Vi u tom stanu?*

V. S. Đ.: Tu sam maturirala i tu sam se 1951. udala. Tu je i Buđoni zatvoren. Negde kasnije 1950-ih. Onda se i Nada spakovala i tata promenio stan i svi su prešli u Beograd. U Tomaša Ježa ulicu, a naš stan je dobio neki profesor. Nada se morala rastaviti sa Buđonijem. Izgubila bi posao. Na ulici bi ostala. Zaposlila se na Radio Beogradu. Ovde je bila direktor muzičkog sektora Radio Sarajeva. Čim se Buđoni vratio iz zatvora, odmah se udala, ponovo, za njega. Kasnije je ponovo uhapšen. 1960-ih. Ali, nikad zbog ideologije. Prvi put zbog švaleracije.

B. K.: *Zar se hapsilo i zbog toga?*

V. S. Đ.: Onda se i zbog švaleracije hapsilo. Buđonija nije voleo Majo [Cvijetin Mijatović], ni Rato [Dugonjić]. Majo zbog toga što je Buđoni uvek govorio da je Majo njegovog brata Šefkiju osudio na smrt. Majo je bio komandant tog celog dela.

B. K.: *Pa to je izravno govorio u svojoj knjizi Sjećanja, treći brat, Meša Selimović.*

V. S. Đ.: Majo je bio na crnoj listi u porodici. Kasnije, kada je uhapšen, Buđoniju je suđeno i za luksuz. Kakav luksuz, živio je u kući svojih roditelja. Nabešali su mu sve. Dugo je bio u zatvoru. Ja sam u to vreme živela u Beogradu. Udala sam se za Rudija Kolaka. Udala sam se pre tog slučaja i ranije prešla u Beograd. Kad se Buđoni vratio iz zatvora, Nada i on počeli su da žive ponovo zajedno. On je dobio posao u Nolit. To mu je Meša pomogao. Najveću je ulogu tu obavio Mihiz. Voleo je i Mešu i Buđonija. Tu je bio dugo i onda su ga opet zatvorili.

B. K.: *Drugi put je uhapšen zbog verbalnog delikta, ako sam dobro shvatio?*

V. S. Đ.: Tu su još bili Pašaga [Mandžić] i ovaj Burek [Salih]... Sedeli su, igrali karte i ogovali. Tita i njegove švalerke, naravno i ove lokalne veličine. I jedan dan me sestra Ranka zove: Buđoni opet uhapšen, hajde pitaj, ne znamo gde je. Te ja zovi Hamdiju Pozderca. Kaže: Eno ga u Zenici. Odgulio je deset godina u Zenici. Onda je Nada pisala Dolancu, ovome, onome.

B. K.: *To se sve dešava dok raste književna slava Meši Selimoviću?*

V. S. Đ.: To se tada smatralo kao deo osвете Meši. Nije bilo ništa u njihovom delovanju. Kad su Pašagu hteli zatvoriti, on se ubio. Nije mogao podneti da ide u zatvor. Mislim da se tim slučajem, posebno Burekom [Salihom], sada bavi Rusmir Mahmutćehajić.

B. K.: *Vi ste se udali, a šta je bilo sa Vašim studijima?*

V. S. Đ.: U Sarajevu sam završila prvi semestar. Književnost. Predavao mi je Meša, zatim lingvista Vuković [Jovan]. U zgradi gde je sada Medresa, Islamski fakultet. Tu je posle rata bio Filozofski fakultet. Posle prvog semestra sam se prepisala u Beograd i tamo sam diplomirala.

B. K.: *Što ste se tako mladi udali?*

V. S. Đ.: Rudi je bio vrlo atraktivan. Visok, tanak, elegantan. Zgodan, šarmantan. Moja je mama govorila: Lepši ti je prvi muž od drugog.

B. K.: *Šta je Vaš muž tada radio?*

V. S. Đ.: Nema šta nije. Bio je član Politbiroa. Ali i on je u toj prvoj aferi sa Buđonijem, smenjen. Izbačen iz partije. I da ga sklone, prebace ga u Beograd. Radio je u jednoj firmi. Ali, vrlo brzo je vraćen. Ranković ga je voleo. Postao je zamenik ministra finansija. Kod Milentija Popovića. Rudi je bio stručnjak. Finansije, pa ubrzo predsednik Komore spoljnotrgovinske. Brzo je isplivao. Buđoni nikada. Stanujemo prekoputa Saborne crkve. Blizu Kalemegdana. Zid naše zgrade se naslanjao na restoran „Znak pitanja“. U toj se kući rodila naša kćerka Irena.

B. K.: *Nakon studija zapošljavate se u Radio Beogradu. Tu Vam je i sestra Nada.*

V. S. Đ.: Ona radi kao režiser programa. S Mirom Trailović. Još nema televizije. Mira je urednik tog programa. Možda bi njen život drugačije krenuo da se nije preudala za Buđonija. Zajedno je sa Mirom počela studirati dramaturgiju. Međutim, Buđoni se vratio i odmah počeo da komanduje: Šta ćeš da studiraš, to ti je glupo, ovo, ono i onda je Nada prešla na TV kao režiser programa. Tu se i penzionisala.

B. K.: *A Vi?*

V. S. Đ.: Ja dolazim na Radio Beograd negde 1956, 1957.

B. K.: *Ko je bio tamo u to vrijeme?*

V. S. Đ.: Radio Beograd je bio čaroban. Stevo Majstorović je bio šef kulture. Ja sam došla u tu redakciju, a tamo: Nada Marinković, Moča Milankov, Cici [Milorad] Pavić, Duško Radović, Mića Danojlić. Tu sam ušla u grotlo i ispekla zanat.

B. K.: *Zanat je podrazumijevao, šta?*

V. S. Đ.: Odlazak na sva mesta od Akademije do praćenja pozorišnog repertoara. Samo su me bacali, gurali ovamo, onamo. Tako sam prešla na ekavicu. Prvo sam radila sa lektorom Radio Beograda, Milijom. Ali, mislim da je glavni uzrok moje ekavice – srpska poezija. Na njoj sam narasla kao ličnost. Tada sam napisala i prve pesme, na ekavici i tako je ostalo, evo do danas.

B. K.: *Puno ste se i družili?*

V. S. Đ.: Da, a to je značilo kafanu. Tu sam naučila da sedim i jedem prebranac. Dođem kući, pita me Rudi: Kako to, Vojka, ti svaki dan ne možeš da ručaš? Da li te nešto boli? A ja sa Branom Surutkom presedela. Najbolji restoran tog vremena u Beogradu bio je „Janićije“. Nije bio otmen, nije bilo serviranja, ni salveta. Ali vrhunska hrana. Janićije je bio Makedonac, mali, mršav s brkovima. Star. A njegova žena kao Aksinja iz *Tihog Dona*. Lepotica, raskošna. Njih dvoje su to vodili. Ona je naplaćivala.

B. K.: *Gdje je bio taj restoran?*

V. S. Đ.: Idete Bulevarom [revolucije] dosta visoko. Prođete i onu pijacu, pa se negde levo skrene. Znači, levo od bulevara kad se ide gore prema Cvetku. I tu u jednom ćošku, starinska kuća koja ima onaj ulaz na ćošku. Nije bilo puno stolova. To je bila kafana u koju je obavezno dolazila ekipa iz Jugoslovenskog dramskog, posle predstave. Tu sam viđala Milićevića, Plešu. To je bio najbolji roštilj u Beogradu. On je pravio najlepše vešalice u maramici na svetu. To nigde niste mogli pojesti. Bili su divan par. Ta raskošna devojka, mlada. On je bio star. Doduše, ja sam bila mlada i vama je svako i od 40 godina star. Ali mislim da je on imao oko 70 godina. Ja više ne mogu da nađem nikog u Beogradu ko se seća tog Janićija. Janićije je, naravno, umro. Uopšte, Beograd moje mladosti je nešto najlepše. Pa onda „Klub književnika“. Kralj, kraljeva. Ivo, Budo, mladi bili. To je cvetalo. Mislim da nigde u svetu nisam jela kao u tom „Klubu književnika“. Onda je bilo par restorana na Kovaču. Zna li šta je Kovač?

B. K.: *Ne.*

V. S. Đ.: To je kad se prođe Autokomanda. Ma na svakom uglu je bio dobar restoran.

B. K.: *Nastavili ste rad na radiju?*

V. S. Đ.: Počela sam dobijati bolje emisije. Neke poetske i tu postadoh dosta slavna novinarka. Puno sam prevodila.

B. K.: *S kojeg jezika?*

V. S. Đ.: Sa engleskog. Divne sam emisije radila. Bila sam dobar novinar. O muzičarima, pesnicima, zemljama. Neko se pobunio kad su me nekoliko puta nagrađivali: šta je stalno

nagrađujete, šta ona zna o reci Nil. Tu sam radila velike emisije sa glumcima, režiserima. Bio je jedan Raša Radončić, genijalan snimatelj. Onda je Slobodan Džunić rekao na kolegiju: Pa, Vojka je pesnik. Ona samo zažmiri i eto je na Nilu. Iako je od mog pesništva bilo možda pet pesama. Bila sam vrlo prilježna na poslu. Uvek prva u redakciju, poslednja iz nje. Nikad mi ništa nije bilo teško.

Да је вила у Смедереву била »магнетична«, види се и по запису од 2. маја:

»Прави одмор на излету по дивном мајском благом времену, у пределу коме нема премца на далеко: вила код Смедерева, у парку, са чијег платоа пуца видик на Дунав. Друштво: Андрић, Р(уди) Колак, Војка, Милица, Ирена и ја. Руди је причао занимљиво устиске из Јапана, Монголије и Ирана где је био с Титом.«¹¹

Након што је окончао рад на другој књизи »Казивања«, Чолаковић записује, 2. јуна:

»Данас завршио најдосаднији део посла на »Казивању« – стилистичке поправке. Написао сам кратку »напомену аутора« и остале теничке ситнице. Сад књига може издавачу, после четири године рада.

Био са Ивом Андрићем на шетњи у Кошутњаку. Пре неколико дана боравио је у Нишу и прича о граду и његовим људима. Све га је интересовало и све је гледао отвореним очима и тумачио на свој, мудри, начин. Каже: »у фабрици дувана – дисциплина, и културни рад и брига за децу, али она је основана крајем прошлог века; у »Ниш експресу« лом, свађа, штрајк, али у њему су јучерашњи сељаци.« Каже – »да сам млађи и здравији, ишао бих свуда, у Ваљево, Крушевац, да видим како се рађа ново; како се одупире старо.«¹²

Чолаковић је са Андрићем био у друштву и 15. јула, када су заједно били гости код Вучових:

»Ручао код Вучових са Андрићем. Било ми је пријатно срести се с пријатељем, с којим сам провео у озбиљном разговору и হাসкању. Теме: студентски бунт, Чехословачка.«¹³

Iz Dnevnika Rodoljuba Čolakovića

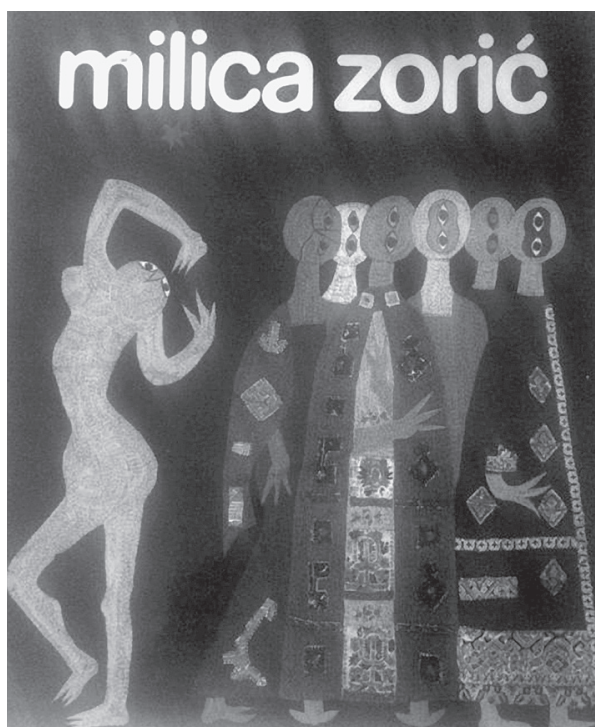
B. K.: *U dnevnicima Rodoljuba Čolakovića pominjete se u izletima u Smederevo. Sa Andrićem.*

V. S. Đ.: Išla sam tamo sa kćerkom Irenom. Zanimljivo, Irena se uopšte ne seća tih izleta. Puno smo išli u to Smederevo. Ročko i Milica su bili veliki epikurejci. Andrić ne. Oni bi za dobar restoran, kao i ja, stotinu kilometara prešli. U Smederevu je bio savršen restoran. Tu smo išli na smuđeve. Inače, Milica Zorić Čolaković je za vreme rata bila u logoru na Banjici. Spasila ju je neka Zora, partizanka, koja je kasnije živela u Sarajevu. Milica je imala samo trideset kila kad je izašla iz logora. Mislim da je Milica uvela Ročka u taj krug oko Andrića, odmah nakon rata. Morate znati da je Milica Zorić Čolaković bila Andrićeva prijateljica još pre rata. Dopisivali su se i gajili nežno prijateljstvo. Otac Milice Zorić bio je inženjer. Predavao je na Visokoj školi u Beogradu. Milica je bila velika ljubav Branimira Ćosića koji je rano umro. Voleo ju je takođe i Veselin Masleša. I kompozitor Vučković. Moje pravo prijateljstvo je počelo posle Milićine izložbe u Muzeju fresaka u Beogradu. Ostala sam potpuno zapanjena. Poludela sam od tih njenih tapiserija. To nisu samo tapiserije. To je istorija naroda. Ona je posle izlagala u Antibu, zatim u Švajcarskoj. Njen je otac bio kolekcionar. Inače, ona

je sestra Rastka Petrovića. Rastkova majka i Miličin otac su brat i sestra. Znači rodbinski vezana i za Nadeždu Petrović. Milica dolazi iz najuglednije srpske porodice. Imala je taj veliki hendikep da joj je muž bio visoki političar. U svetu takav muž je privilegija. Kod nas je drama. Odem na tu izložbu – poludim. Priđem joj, izrazim svoje divljenje i tako počnem s njom da se viđam. Ročko me je mnogo voleo. Kao da je preneo deo ljubavi s Nade na mene. Milica mi je samo jednom rekla: Znam da je Ročko voleo onu tvoju sestretinu. Jednom smo na Brionima išle na plažu Milica, Ročko, ja i Bela Krleža. I kaže Bela Ročku: Lep si kao Gari Kuper. A Milica je odmah odgovorila: Ma kako možeš onog glumca uporediti sa ovim čičekanjem. Milica je bila britkog jezika. Jednom je pred Titom rekla onom Vlahoviću [Veljku]: Ma daj bogati šta se petljaš u kulturu. Ostavi je više. E vidite, Milica Zorić Čolaković je sada zaboravljena u srpskoj umetnosti. Ja sam htela jednom u *Sveskama* objaviti, ali nisam našla nikog da napiše slovo o njenim tapiserijama. Njena generacija je pomrla. Peđa [Milosavljević] je divno pisao o tome. Kad je izlagala u Antibu to su bile divne kritike. U Jugoslaviji, uvek je bila samo Ročkova žena.

B. K.: *Andrića ste takođe poznavali?*

V. S. Đ.: Da. Dao mi je pravo da dramtiziram i napravim TV film po njegovoj priči „Zlo-stavljanje“. Ako se sećate one priče o starijem čoveku koji se ženi sa mlađom devojkom i

Naslovnica kataloga izložbe Milice Zorić Čolaković

stalno je muči svojim dosadnim govorima i ona ga u jednom trenutku samo napusti. Ja sam Andrića, osim na izletima sa Čolakovićima, ranije sretala kod Steva Jakovljevića i njegove žene Vojke na adresi Avalska 6. Tu sam dolazila 1950-ih i sećam se kad je Steva pevao na ariju iz *Seviljskog berberina*: „Avalska 6, Avalska 6, tu ćemo se svi pronaći opet.“ Mislim da se na toj adresi u ratu duboko razvila ljubav Ive Andrića i Milice Babić Jovanović. I Vojka Jakovljević i Milica Babić su ostale bez muževa tokom Drugog svetskog rata. I Steva i Nenad Jovanović su odvedeni u njemački zarobljenički, ne koncentracioni logor. Steva Jakovljević, koji je bio poznat po svojoj *Srpskoj trilogiji*, napisao je posle rata roman o svojim zarobljeničkim iskustvima, ali taj tekst nije doživio pravi prijem. Imao je sukob, nisam sigurna da li sa Đilasom ili nekim drugim, i nakon toga je gotovo prestao da piše. Steva Jakovljević je bio profesor biologije, čuveni ihtilog, i sa Sinišom Stankovićem istraživao je Ohridsko jezero. Njegova žena Vojka bila je sličnih godina kao i Milica Babić Jovanović [rođena 1910. godine]. Predratna lepotica ulazila je u red najčuvenijih zajedno sa Lelom Čavkom i Lelom Lopandić. Moglo bi se komotno reći da su glavne predratne beogradske lepotice poticale iz Bosne. Nakon rata, kada se Milici Babić vratio muž iz zarobljeništva, kao i svaka patrijarhalna Bosanka, posvetila se mužu. Sećam se susreta sa Andrićem tih godina u kući Jakovljevića.

Vila Rifka na Bistriku. Sarajevo

Sretali smo se u sobi sa ohridskim nameštajem. Vojka Jakovljević je poticala iz Kumanova. Andrić je bio pomalo i gurman. Voleo je posebno pasulj sa kobasicama. Jednom nedeljno to mu je spremalo kod Jakovljevića. Takođe i pita od višanja. Steva bi mu govorio: Da vas vide one vaše obožavateljke izgubili biste dosta na značaju. Steva Jakovljević je 1950-ih često išao sa Andrićem na književne večeri. Andrić je govorio da „u Srbiji svi znaju za Stevu, mene niko ne zna“. Da li je to govorio kao džentlmen ili je tako stvarno bilo?

B. K.: *U Vašoj pjesmi „Sarajevski dani poezije“ pojavljuje se dvorište vile Rifka na Bistriku u kojem je baba Kata u crnim dimijama, belim čarapama. Tu je i pogača od crnog brašna. Kata je Katarina, majka Ive Andrića. Kako je ovo nastalo?*

V. S. Đ.: Tako ju je opisala moja majka koja je živela u vili Rifka. Moje celo detinjstvo je obeleženo tom vilom. Kad sam je prvi put videla bila sam razočarana, a sad sve to gledam drugačije. Tu su živeli sve dok deda Knežević nije kupio kuću prekoputa hotela „Evropa“. Ta je nova kuća imala dva ulaza. Jedan iz Ulice Kralja Petra, a drugi sa Obale. Čikma vojvode Stepe 3. Moja mama je kao devojčurak išla kod te starice i sedela satima dok ne dođu po nju. To je bilo pre Prvog svetskog rata. Andrić je u to vreme bio gimnazijalac.

Sarajevo, politika, ljudi

B. K.: *Vi se početkom šezdesetih vraćate u Sarajevo?*

V. S. Đ.: Prvo smo preselili u Vlajkovićevu ulicu. Onda smo taj stan menjali sa Bracom Kosovcem. Mi u Sarajevo, a on u Beograd. U njegov stan ovde u nekadašnjoj Matije Gupca, danas Gabelina ulica. Tu je kasnije Braco i umro. To je za ono doba, početak šezdesetih, bila prava vila. Moj prvi muž Rudi Kolak je došao prvo kao potpredsednik bosanske vlade. U to vreme Hasan Brkić je bio premijer. Već je bio teško bolestan. Odmah nakon njegove smrti Rudi je postao premijer.

B. K.: *To Sarajevo 1962, 1963, kad Vi dolazite i prvi put se zapošljavate u Radio Sarajevu? Bili ste u gradu do 1951. i sad se ponovo vraćate deceniju kasnije?*

V. S. Đ.: Prvo, otišla sam sa 18 godina u Beograd, udala se, rodila, zaposlila se u Radio Beogradu u njegovom divnom trenutku kada je sva ona generacija novinara, spikera, deo te kulturne redakcije u kojoj je bio kompletan vrh srpske književnosti. Znači ja dolazim iz jednog užarenog Beograda gde drugujem sa Ivom Andrićem, Veljkom Petrovićem, Surepom [Milorad Panić], Svetom Lukićem – on mi je bio kao brat. U to vreme i moj brat Raša [Rade] je u usponu i sav taj krug oko njega. I onda dolazim u Sarajevo sa preporukom. Slobodan Džunić, bio je dobar srpski pisac, iščezao je naravno. Danas se ne zna ni da je živ bio. On je napisao kakva sam bila. A bila sam, verujte mi, zvezda Radio Beograda. Vodila sam na Drugom programu „Veliki, zanimljivi svet“, to su bile putopisne emisije. Na prvom programu „Hiljadu godina poezije“ i on je napisao tu preporuku u žarkim bojama. Onda su počeli nesvrstani, a ja sam prevodila svake nedelje po jednu pripovetku nesvrstanih pisaca. Marokance, Alžirce. Sa engleskog. Nisam tada znala tako dobro francuski. Bila sam onaj

prilježni novinar. Na kraju je Slobodan napisao: „Izuzetan prevodilački dar koji nema pravo da ostane na onom nivou, treba da se razvije.“ Što se posle potvrdilo. I dođem ovde, predam sve svoje papire. Direktorici Radio Sarajeva Danici Kurtović. I ona me odbije.

Vojka sa kćerkom Irenom

B. K.: *Interesantno, dolazite i kao žena istaknutog političara?*

V. S. Đ.: Zateknem duboko neprijateljsku atmosferu. Radio me odbije. I bila sam bez posla neko vreme dok nije došao novi direktor. Ta je veštica Danica otišla, zašto, ne znam. Sad sam zaboravila, ali nešto je grozno rekla. Mislim da je bio eho Buđonijeve afere. Da sam sestra Nade Selimović! Nešto je bila protiv mog ulaska u radio. Bila je moćna. I njen muž [Todo Kurtović]. A sad kako sam ušla? Ona je otišla, došao je Vojo Savić. I verovatno je neko njemu šapnuo. I ja sam ušla u kulturnu redakciju radija gde je šefica bila Neda Erceg. Reasonable devojka. Ne previše obrazovana. Ona je nešto kao Čedo Kisić ili kao onaj Cvijetić. Nešto malo kulturnjaci, a leđima dobro oslonjeni na partiju. A imaju tu reputaciju. Čedo nikad ništa u životu nije napravio, ali je imao tu vezu sa partijom. Uvek je plivao te *Odjek*, te CK, te ŠK, te MK. Ušla sam u kulturnu redakciju. To nije dramska redakcija koja će biti

moja druga faza. Ovo je prva, kulturna redakcija Radio Sarajeva. Tu su Ćamil Sijarić, Šukrija Pandžo, onda divna pesnikinja s kojom sam studirala u Beogradu, Nasiha Kapidžić, zatim Zoran Jovanović, Miodrag Žalica, Zaim Topčić... Isto kao u Beogradu. Pisci u radiju, to im je Meka. Istovremeno su producirali ozbiljan kulturni program. Možda je i Nenad Radanović bio u ta doba. I tu sam radila sa velikom ljubavlju. Vidiš, uređivala sam prozu. Tu sam počela da objavljujem Mešine *Četiri zlatne ptice*.

B. K.: *Što će kasnije biti Derviš i smrt?*

V. S. Đ.: Da. To sam puno objavljivala i puno mi je Ćamil Sijarić to zamerao: Ja, Vojka, ne znam kakva ti je to zaljubljenost u Mešu, pa on ti je, brate, jedan obični folklorni pisac. A ja sa Nasihom čitam neke odlomke, ono sa braćom ljubav, neljubav i nas dve plaćemo. Pesnikinje, mlade, glupače. Toliko je to bilo potresno.

B. K.: *Da li je Vama tada jasno da on opisuje 1945. godinu, a ne vrijeme najmanje sto godina ranije?*

V. S. Đ.: Da. Odmah od početka. To je kostimirani roman. Osim toga, ne zaboravite da znam istoriju porodice.

B. K.: *Koliko ste objavili iz knjige?*

V. S. Đ.: Puno odlomaka. Ne mogu da se sada setim.

B. K.: *Ko je to čitao? Glumac?*

V. S. Đ.: Spiker, ja mislim. Bio je onaj divni Šahin koji je prekrasno čitao.

B. K.: *Rusmir Šahinpašić. Ali, kako je Sarajevo tada izgledalo?*

V. S. Đ.: Za mene je Sarajevo tada... Znam da mi je tata pisao pisma: Vojka, ne brini se, to je zbog brda. Dugo si živela u ravničarskom Beogradu, sad te ta brda pritišću.

B. K.: *Šta Vam nije prijalo?*

V. S. Đ.: Ne znam. Otišla sam valjda mlada kad mi brda nisu smetala. I ipak neka atmosfera – ne previše prijateljska. Ja mislim da nikad Sarajevo mene nije priznalo, ni kao Sarajku, pa čak ni na radiju. Onda sam imala veliki hendikep – Rudi začas postade predsednik Vlade BiH. Ne možeš ti sada voleti ženu predsednika Vlade. To je nekako po definiciji. Ne bih je ni ja volela. Onda sam uvek imala tu stigmu – žena političara. Znate li kako me uvredio onaj Sead?

B. K.: *Ne znam. Koji?*

V. S. Đ.: Sad ću vam reći. Prešla sam u dramu i svake godine se raspiše konkurs za radio-dramu. Meša, Slavko Leovac i ja smo u žiriju. Ne znam ko je pobedio, uglavnom Sead Fetahagić nije pobedio na tom konkursu. I onda, jedan dan, furiozno dolazi u redakciju. Kao sad ga gledam: Vi ste Vojka Kolak? Ja sam. Ja ne znam ko ste Vi, ja nikad za Vas nisam čuo osim da ste žena nekoga budže u ovome gradu. A tu cela redakcija. A ja mu kažem: E, mladi gospodine, tu ste se prevarili. Ja nisam žena nekoga budže u ovom gradu, ja sam First Lady ovoga grada. Znate li Vi koja je to razlika? Ode, furiozan. Mislim da su mu to mnogi

ljudi zamerili i on je došao jedno jutro da se izvini. Oprostite, ja sam bio ljut. On protestuje što nije dobio nagradu na anonimnom konkursu. Ej, čoveče! Bilo je tu neke bockavosti prema meni. A mislim da sam mogla bolje razumeti te drame i od Slavka i od Meše. Jedan profesor, jedan pisac. Ja sam bila radijski čovek i znala sam kako će drama zvučati. To je taj moj sarajevski period.

B. K.: *Ali kakav je život u Sarajevu tog vremena?*

V. S. Đ.: Pozorište nije bilo rđavo. Pisala sam pozorišnu kritiku. To je doba kad dolazi Living teatar u Sarajevo. Svi su bili protiv, jedino sam ja pisala pozitivne kritike. Zvala me na razgovor Neda [Erceg]. Slavko Šantić je bio vrlo konzervativan. Što podržavam Living teatar. Ja sam tu videla novi talas.

B. K.: *Šta im je smetalo?*

V. S. Đ.: Pa znaš, tu se pljuje po publici, piša, nema šta ne rade. Bila je jedna Braunova drama, savršena... kako se zvala... onda su je igrali po celom svetu. [Vjerovatno, *The Brig – Zatvor*]. Antivijetnamska. Protiv rata. May I cross your white line, Sir. To je cela drama, ta jedna rečenica. May I cross your white line, Sir. I oni sede u tom zatvoru, ti koji su odbili da idu u rat, sede, leže na onim krevetima na spratove, dribljaju ih. I tu su te bele trake koje se ne smeju preći. Moćna predstava koja je posle igrana svugde po svetu. A druga predstava im je bila *Misterije*. To je igrano u mraku sa svećama, ušli u publiku. Ja sam bila jedina u Sarajevu koja je pisala pozitivno za njihov teatar.

B. K.: *Sarajevo je tada tih grad? Više podzeman nego nadzeman? Za razliku od Beograda.*

V. S. Đ.: Politika uvek dijabolična. U to vreme Đuro Pucar je predsednik partije. Dosta je Rudi bio blizak s njim jer su Krajišnici. U ratu su bili zajedno. Često nas je pozivao na ručak. On i njegova žena. Imao je tu jednu lepu kćerku Gordanu. Znala sam je dobro.

B. K.: *Znam da su uvijek pominjali njegovog sina, Borišu.*

V. S. Đ.: Boriša je već tada pokazivao znake neke odsutnosti. Naravno, Meša, Darka, sa njima sam bila najviše. U to doba bila sam bliska sa Huseinom Tahmišćićem, koji je bio u časopisu *Izraz*. Bila sam odana *Izrazu* i time što je radio na jugoslovenskom prostoru. Dok sam radila u Beogradu svaki broj *Izraza* sam tamo prikazivala. Oni su počeli objavljivati Bašlara pa ovoga, onoga...

B. K.: *Bili su moderni?*

V. S. Đ.: Moderni, da. Objavljivali su i Šklovskog itd. Urednik je bio Begić.

B. K.: *Midhat?*

V. S. Đ.: Da. Huso i Bogićević [Miodrag] bili su u redakciji. Onda je Begić otišao, Husein postao glavni urednik, a u redakciju došao Slavko Leovac. Tu sam ljubav za *Izraz* iz Beograda prenela u Sarajevo i upoznala se sa Husom. Zavolela sam ga, mnogo smo drugovali. On je bio zanimljiv čovek. Ali ta čežnja za politikom kod pisaca je vrlo čudna. I kod Meše i kod Tahmišćića. Duša im se prislonit. Ta čežnja za moći.

B. K.: *Meni se uvijek činilo da je Meša izvan toga?*

V. S. Đ.: Ma ne. Kad je on meni za stolom govorio koliko je on ponosan da su ljudi iz Tuzle doputovali u Sarajevo, delegacija koja ga je molila da prihvati da bude kandidat na nekakvom bezveznom kulturnom veću. Zna se ko je povlačio konce. Kakva veća i radnički saveti. To je bila farsa. Zna se ko je vodio. Evo, kao i sada. Političari na vlasti.

B. K.: *To je vrijeme kada Meša završava roman?*

V. S. Đ.: Kad piše. Ja vruće odlomke uzimam. A svaki pisac voli kad si odan njegovom delu. Meši je bilo drago kad pročitam odlomak, izbezumim se. Ali ovo hoću da vam kažem. Ja sam tada bila mlada. Ali sam uvek imala transparentan mozak da ne verujem u samoupravljanje ni u ovo ni u ono. Uvek je to bilo jasno ko dan. Neđo i Milan će doneti odluku, a Marina i onaj će drndati u Radničkom savetu, kobajagi. To je bilo potpuno kobajagi, taj radnički savet. A Meša meni govori sa zanosom kako je delegacija iz Tuzle došla da ga moli da prihvati da ga oni kandiduju. Bezbeli u Sarajevu rekli dajte Mešu u to veće. Ja mislim u sebi, Meša koji piše *Derviša*, koji je potpuno razglobio tu misteriju vlasti, veruje kako su Tuzlaci njega predložili da uđe u taj odbor?! I to sa zanosom.

B. K.: *Kad se naslov romana iz Četiri zlatne ptice pretvorio u Derviš i smrt?*

V. S. Đ.: Pa, on je ostavio svedočanstvo o tome. Pisac Risto Trifković, pošto su zajedno radili u redakciji Svjetlosti, rekao mu je: Ne valja dug naslov. Najbolji su naslovi kao *Rat i mir*. Bum-bum. Daj ti naslov od dve reči. Derviš i smrt. Risto je kum. A znate šta su četiri zlatne

ptice? To je ona marama od finog svilenog beza u kojoj su četiri zlatne ptice izvezene. Der-
viška.

B. K.: *Dok je bio u Sarajevu, koliko je Meša bio u kulturnom životu grada?*

V. S. Đ.: On je bio dobar urednik. Kao i Krleža. Dobar pisac, dobar urednik. On je taj svoj posao u „Svjetlosti“ radio pažljivo. Voleo je da podrži pisce. Je li vam Marko [Vešović] pričao kako mu je želeo dati pare?

B. K.: *Da, znam tu priču.*

V. S. Đ.: Pa, moj prvi rukopis on je uzeo iz mojih ruku i odneo u „Svjetlost“. Dao Murisu Idrizoviću da recenzira i objavio. Zvala se samo: *Pesme*. Vojka, to su dobre pesme, govorio je Meša, pa ne bih ja objavio ako nisu dobre. Moj muž Rudi je bio očajan zbog te knjige.

B. K.: *Što ste objavili knjigu pjesama?*

V. S. Đ.: On mi je rekao: Šta god hoćeš na ovom svetu ja ću ti kupiti. Samo nemoj obja-
vljivati.

B. K.: *Zašto?*

V. S. Đ.: Sad ću Vam reći. Rudi je odrastao u porodici koja je celi život živela pod senom skandala Drage Kolaka, pesnika.

B. K.: *Ko je bio Drago Kolak?*

V. S. Đ.: Rudijev brat. I to dobar pesnik bio.

B. K.: *Pa šta je onda bio skandal?*

V. S. Đ.: Bio je crna ovca u porodici. Sav svet, normalan, uči, studira, a on većito skan-
dale pravi. Znete ko je puno znao o Dragi Kolaku? Štraus [Ivan, arhitekta]. Štraus ima nje-
gove knjige i voli ga. Imala sam i ja.

B. K.: *Gdje su oni živjeli?*

V. S. Đ.: U Banjaluci. Na kraju je bio veliki politički skandal. On je studirao filozofiju i, da
ga ne bi uzeli u ustašku vojsku, Štampar [Andrija] ga je uzeo sebi i čak poslao u Beč na ne-
ku stipendiju.

B. K.: *To je sve za vrijeme Drugog svjetskog rata?*

V. S. Đ.: Da. Ali, kad se završio rat, to je takođe bizarna priča, oduzeli su mu diplomu.

B. K.: *Zašto?*

V. S. Đ.: Pa zato što je bio u Beču za vreme rata. Njemu je diploma vraćena 1960-ih ili
kasnije. Vratio mu je Veljo Stojnić koji je u Beogradu pokrenuo postupak da mu se vrati.
Drago je u banjalučkoj gimnaziji predavao filozofiju. Ali u svakoj gimnaziji je pravio skandal
i sledilo je izbacivanje.

B. K.: *Da li je pio?*

V. S. Đ.: Ma kakvi, samo je držao predavanja. Onda ga nekako smeste da u *Glasi* bude lektor. Znao ga je Kolja Mićević dobro. Bio je visok kao Don Kihot, velike ruke, odmah kad dođe počne priču. Meni je grozno zamerao ekavicu: To je jedan skandal neviđeni da ti ekavski govoriš. A Bosanka – samo što me ne pljune. Onda je, radeći kao lektor, za svaki tekst koji mu dođe pravio skandale. Nepismen, glup – govorio je za novinare i na kraju ga izbace i iz *Glasi*. Bio je strašno pametan, s nekom crtom genijalnosti, ali nije imao nikakvu socijalnu inteligenciju. Tako je Rudi živio pod senkom stalnih Draginih skandala, a krivac je bilo – pesništvo. Pisao je dobru poeziju nešto kao *Cveće zla* Bodlerovo, po tim uzorima. Da nije bilo rata, verovatno bi završio na bečkom Univerzitetu. Štampar, koji ga je obožavao, tamo ga je sklonio.

Vojka i Osman Đikić

Alžir, Helsinki

B. K.: *Kad je izašla Vaša knjiga poezije, da li se Rudi malo smirio?*

V. S. Đ.: Nikad on to nije prihvatio. Da sam pesnikinja to je za njega bila najveća kazna nebeska. To je krio kao zmija noge. To je doživljavao kao ličnu nesreću, za razliku od Osmana [Đikić, drugi Vojkin muž] koji je to smatrao za prvorazrednu stvar. Popije viski, može i Tito biti prisutan, kaže – moja je žena pesnikinja. I to na francuskom: *Ma femme a poëtesse*. Ja sam mu govorila: Sledeći put kad to kažeš za stolom napustiću večeru. Ali, nisu ga mogli zaustaviti ni Nijagarini vodopadi. To se dešavalo u Alžiru. Onda je Buteflika uzeo to vrlo ozbiljno. Kad je neka večera ili prijem i Buteflika me počeo predstavljati: Gospođa Đikić je velika pesnikinja. A u to doba niko me nije držao ni za smrdljiv sir. Kakva pesnikinja. A ja jedna u zemlju propadam, ne znam kako da mu objasnim. Onda napravi Husein Tahmišćić antologiju *Sarajevo, mesto poezije*. Sećate li se Vi toga?

B. K.: *Ne.*

V. S. Đ.: I u to uštepa jednu moju pesmu. Neko je to doneo Butefliki, tu antologiju.

B. K.: *Na kojem jeziku?*

V. S. Đ.: Na našem. I on sad tek kaže: Gospođa Đikić je u jednoj velikoj antologiji. U njoj svi svetski pesnici. I Arapi koji su pisali o Sarajevu. I svi ostali. I ja. Tako je to kod Osmana bilo očaravajuće. Znači, imala sam dva muža sa potpuno različitim doživljajima mene. Osman je čak prekucavao moje pesme. *Pepelnicu* je kompletnu prekucao. Ona je bila u sveskama. Uvek ih je iščitavao. Mnogo je voleo moje pesme. Prosto voleo. I eto, vidite, sada na kraju života dobijam neku nežnu satisfakciju za svoje pesništvo. Ja ovde u Sarajevu nikada nisam priznata kao pesnik. Pa ni u Jugoslaviji. Pre nekoliko godina bila sam u gradu Golveju. Tamo je najveći književni festival u Evropi. I u njihovim novinama nekoliko puta je objavljena moja pesma iz jedne antologije. Kad sam pre nekoliko godina bila u Francuskoj, na književnom festivalu, desilo se isto. Stavljaju parole između kuća na ulicama. I sve odlomci iz mojih pesama. Znači, kad izađem iz ovog kruga, to stalno govorim, mene moj jezik ne voli. Pogledaj engleski. Zna li koliko sam tamo objavljena. Desetinu puta. U njihovoj najprestižnijoj antologiji sam objavljena. Jedina, ne iz Bosne nego iz cele Jugoslavije. Ahmatova, Cvetajeva, ja, Šimborska.

B. K.: *To je ona antologija – Svaki dan po jedna pjesma – 365 poema? Vi ste 29. septembar.*

V. S. Đ.: Da, tu sam. Na jednoj strani Ahmatova, na drugoj ja. Evo je: „Guest may come“. Dobila sam pismo od žene iz Kalifornije. Kupila majci za rođendan knjigu i ona o njoj priča. Znači, ne voli me moj jezik. Zašto me engleski jezik voli?

B. K.: *Vaš muž Osman imenovan je 1970. za jugoslovenskog ambasadora u Alžiru.*

V. S. Đ.: To je divan period mog života. Osman je uvek govorio: Zato što si bila zaljubljena u mene. Možda delimično, ali mislim da ne. U Alžiru je nastala jedna od mojih najzanimljivijih knjiga. A to je antologija *Alžirska poezija*. U Alžiru sam odmah počela da tragam za

pesnicima. Prvi dan. Žan Senaka itd. Imala sam ideju da pišem doktorat. Zapravo, to je drugi put da sam imala tu ideju. Prvi put u Beogradu. Uložila sam ogroman trud i posle sam bacila tu kartonsku kutiju sa materijalima. Vama je poznato ime srpskog pisca – Đorđe Jovanović Jarac? Napisao je roman, *Plati pa nosi*.

B. K.: *Samo kao ime.*

V. S. Đ.: Zaljubila sam se u taj roman. Uopšte sam sklona zaljubljuivanju. Tako sam se bacila u zagrljaj hispanoameričkoj književnosti. Kad je došla *Sto godina samoće* – to su moji snovi. Ja uvek sanjam u tim mističnim slikama. Kao što Markes piše. Đorđe Jovanović, to je danas potpuno zaboravljeno ime. Kod nas nema kontinuiteta. Napisao je roman *Plati pa nosi*. Dakle, bogati Amerikanac i siromašni Balkanac. Bogati plaća da dobije njegovo telo a Amerikančeva glava ide na siromašnog Balkanca. Možete misliti kako je to bizarna tema. Zaboravila sam sve detalje, ali kroz taj roman počela sam se interesovati za njega. Istraživala sam taj njegov levičarski period. Drugovao je sa Branimirom Ćosićem i sa tom grupom. Počela sam istraživati njega i sve oko njega. Otišla sam do njegove sestre koja mi je dala svu njegovu prepisku. Nakupila sam veliku kartonsku kutiju materijala. Zašto sam stala? Mislim zato što je izašao novi zakon o magisteriju. Kad sam počela raditi nije bio magisterij. Odmah doktorat. I propao mi je taj doktorat. Ali, ništa nije propalo. Iščitala sam taj period moderne, to sve znam. Onda sam otišla u Alžir sa Kamijevim *Letom* – sve ispodvlačenim. Mislila sam da napišem taj doktorat u Alžiru – sve na izvoru. Sve imam pod rukama. Prijatelje njegove, saučesnike. Mezon Sel, njegov najbolji prijatelj. Pa Žan Senak, takođe prijatelj, drugovali su. I počnem da radim, istražujem i Osman me stavi pred sebe. Kao đaka. Osman

je bio moj najbolji korektor. Vojka, tako ti boga, šta će ti doktorat? Prvo, u Alžir nisi došla da pišeš doktorat. Ovde imaš puno posla. Ako radiš u ambasadi, to je – *full time job*. I on tu nije imao milosti. Jednom smo računali. Imali smo preko trideset događaja u mesec dana. U ambasadi. Nekad je čaj, nekad *lunch*, nekad večera. Ja jednom pokušam da se požalim na taj ritam a on mi kaže: Baš si čudna, što više radiš sve si lepša. Hercegovac. Imao je ključ. Nije mi nikad davao pardona. Tako mi kaže. Dobro, eto doktoriraj. I šta ćeš kao budala hodati po Sarajevu. Zakasnila si za profesuru. Nećeš na univerzitet, šta će ti doktorat? Posle sam mislila: Pa pravo i kaže. Pametnije mi je puno što sam uradila tu knjigu *Savremena alžirska poezija*. Ta je knjiga u to vrijeme [sredina 1970-ih] otvorila novi prostor. Proglašena je knjigom godine. Izdala ju je sarajevska „Svjetlost“. Tu sam shvatila da znam da pišem dobre predgovore.

B. K.: *Digli ste ruke od Kamija. Da li ste barem sreli sve te njegove alžirske prijatelje?*

V. S. Đ.: Naravno. Sprijateljila se pakleno. Senak mi je bio kao brat. I sa Mezon Selom. Alžir je bio moj zvezdani trenutak kao čoveka, kao žene, i verovatno kao pesnika. Iako se to onda nije prepoznavalo, sada se to vidi mnogo više. Tu su nastale i neke moje pesme. Onda otkrivanje tog sveta severne Afrike. Otkrivanje uopšte arapskog sveta. Ova mala Amela [kućna pomoćnica u kući Vojke Đikić] kad se kaže Arapi ona se svaki put stresu. I Evropa se stresu. Stresu se puno sveta od Arapa, jelda? Ja sam kroz Alžir otkrila veličanstveni svet, arapski. Arapskog doma, majke, žene, sinova. Sofisticiranog načina življenja. Divnog obrazovanja. Uvek imaju duplu kulturu. Arapsku, evropsku/francusku. Američku. Prilježni. Samo, kao i naša zemlja, to je prostor tragičnih istorija. To nisu zemlje koje su se kao Skandinavci razvijale normalno. Stalno su bile ubijane. Onda su ušli Francuzi, pokorili ih, nametnuli kulturu, svoj jezik, pa su imali tu groznu revoluciju, pa su se oslobodili Francuza, pa onda unutrašnji sukobi, Ben Bela i ovi, pa svetovni nazori, pa religiozni nazori, pa konačno ovaj Islamski front spasa koji je konačno razbucio zemlju. Sad je nešto malo konsolidovao Buteflika. Zemlja koja ima pretpostavke da bude bogata, prosperitetna, zemlja bogata prirodnim resursima, naftom, vinom, voćem, povrćem, grožđem, celu godinu uzgaja sve, izvorima, Saharom, turizmom... Grca. To je taj istorijski kontekst, kao Bosna, koji ti ne da napred. Tu je i uticaj sveta. Francuzi ih ucenjuju. Ako im se nešto ne sviđa – neće da kupe vino. Oni ga toliko proizvedu i ako ga Francuzi ne kupe – to je propast. Rusi, da bi se osvetili Francuzima, kupe vino iduće godine pa onda ne kupe. I tako ih stalno drže...

B. K.: *Na kratkoj uzici.*

V. S. Đ.: Napisao je Hosni Malti, moj dobar prijatelj, *Crveni petrol*. To je to s čim ih stalno ucenjuju, vinom, naftom, ovim, onim. Ne može ta zemlja da raširi krila. Da poleti, iako ima sve pretpostavke.

B. K.: *U Alžiru ste bili domaćin i Titu. Da li je to bio vaš prvi susret?*

V. S. Đ.: A ne, zaboga, ja sam Tita sretala puno puta ranije. Ne zaboravite da je moj prvi muž bio predsednik bosanske vlade. Sretala sam Tita vrlo oficijelno jedne godine u Dubrovniku. Tu smo ga čekali, došao je sa Jovankom. Putovali s njim na Sutjesku, pa u Sarajevo. Odseo je u Konaku. Vrlo često sam ga sretala na Brionima. Tamo dođete i letujete. Tu je

Koča [Popović] uvek letovao. Ja sam puno boravila na Brionima. Onda Tito pravi zvaničnu večeru. Za cara Selasija, bila sam tamo. Onda pokupi tako neke ljude po njegovom izboru. Znam da je mene voleo. Večera zvanična, bili su neki češki predsednici, čuveni. Bili smo i mi pozvani. Tito je mnogo voleo filmove i posle večere kad odu strani gosti ima sala njegova i donese se platno. Gledamo film, ne znam koji. I kako su na Brionima otvoreni prozori, hladno, ja kihnem. Diže se, ode negde, donese šal, umota me. Bio je neverovatno pažljiv domaćin. Nekakav starinski kavaljer.

Moje prijateljstvo s Titom je išlo preko štrukle. On me je takođe zavoleo preko stola. To vrlo često kažem: Svi moji prijatelji me vole zbog moje hrane. Nego, ovo hoću da Vam ispričam, ovo je divno. Znači, Tito sedi i ja pričam o Alžiru. Onda sam mu dala prekrasan esej koji sam prevela „Nule se vrte u krug“. O sudbini Alžira, alžirskog intelektualca. Rekao mi je: Vidim da mnogo volite Alžir. Ali, nisam volela dužnosnike jugoslavske koji dođu tamo, neko deseto klepetalo odmah traži da ga primi Bumedijen [Huari, predsednik Alžira]. Naravno da ga neće primiti. Hoće ministra inostranih poslova. Neće svaku šušu. Bio jednom

Draža Marković i nije ga primio. Oni su dolazili sa nekim imperijalnim osećanjem. Tako su se ponašali ne baš po mom ukusu. Ja sam to i pred Titom pričala. I dala sam mu to da pročita, taj esej Maleka Hadada, „Nule se vrte u krug“. To je nešto najlepše što sam prevela. To je Maspero objavio kao posebnu knjigu. Ispovest intelektualca razapetog, što se kod nas stalno dešava. Između dva jezika, između dve zemlje. Kao Boris Novak. Odrastao i školovao se u Beogradu. Otac mu je tamo bio slovenački funkcioner. I kad je ovo došlo, vratio se u Sloveniju. I sad – sve mu je, duša, srce, obrazovanje, u Beogradu, a sad mu je sve u Sloveniji. To smo pravili kao blok u *Sarajevskim sveskama*: „Pisac na granici“. To je potresan Borisov tekst o tome. Znači to je tema i eseja „Nule se vrte u krug“. To sam ja otkucala i dala Titu da pročita. Da vidi šta je Alžir. Koja je prava drama Alžira. Oni su dvesta godina bili pod Francuzima, onda rat, raspršile se porodice, pisci ostali na raskršću dva jezika, dve kulture, to je sve komplikovano. I sad, sve pričam ovo je božanstveno, to je božanstveno. Stalno sam govorila božanstveno, božanstveno. Zapravo, to govorim celi život. I jedno popodne ručak je zakasnio, konferencija se otegla, neki problem sa potpisivanjem, Libija, tako da se nije došlo na ručak na vreme. A ja sam bila komandant ručkova. Ručak je bio u pet po podne. Osman je rekao Titu: Vojka sprema štruklu, a vidite sad je pet sati – ni ručak ni večera. Tito će: Samo neka ona završi štruklu. Nema problema. Ješćemo mi ručak u pet i večeru u osam sati. A verujte mi, Tito je više voleo štruklu od Jugoslavije. Ja štruklu napravim kod kuće, a tamo, u toj vili u kojoj su odseli, kuvam – zbog bezbednosti. I to serviramo. I dok ja pričam, verovatno sam nešto preterala, Tito se brecnu na mene. Kaže: Vojka, kod vas je nekako previše stvari božanstveno. Osman slavodobitno gleda u mene: Dobila si što si zaslužila. Ne kaže, ali vidim kako me gleda: E sad si dobila šamar od Tita, mislim da ti je dosta za danas. I naravno, zaboravio Tito, zaboravila ja, zaboravio Osman. Ispraćamo ih na aerodromu. Pozdravljaju se sa svima, Alžircima, Bumedijanom, i na ulasku u avion ostaje samo ambasador. Dakle, s nama se Tito oprašta zadnji. I kad dođe do mene, zagrli me, ali znaš kako me zagrli, nekako bratski, zaštitnički, i ovako mi kaže dok Osman sluša: E, baš je bilo božanstveno. I tako sam rehabilitovana u očima svog zabrinutog muža. Da li ću biti na visini zadatka.

B. K.: *Plašio se Osman šta ćete reći?*

V. S. Đ.: Ah, jooj, da. I za stolom, plašio se uvek da puno jedem. Kad pođemo na večeru, govorio je: Nemoj odmah da navališ da jedeš. On je bio vaspitan u jednoj vrlo strogoj Đikića porodici gde je deo otmenosti i gospodstva da se ne jede oblaporno. Ja naprotiv. Ne volim kod kuće da jedem, a kad dođem uživam da jedem u gostima. Osman pripada toj kulturi kao, recimo, Nana Štraus. Neće se drugi put poslužiti. Ja ću i treći ako naiđe kelner. I kad god idemo, on će uvek meni: Nemoj, molim te, da navališ na hranu. A preko stola je, daleko sedi od mene, a govori: Nemoj drugi put uzimati. Ja sam to uvek okretala na šalu. Pitaju me šta Vam to govori muž. Ja direktno: Pa, kaže mi da ne jedem. Onda Osman naravno ućuti. Pričao mi je Štraus [Ivan], kad pođu negde na večeru, da je Nana [supruga Ivana Štrausa] to isto njemu govorila: Nemoj, Džoni, sad da navališ. A on voli prasetinu. Jednom joj je rekao: Najbolje je ti idi, a ja ću te čekati dole pred vratima. Znači i Nana je pripadala toj kulturi, starinskoj, ne treba u gostima jesti, može neko pomisliti da si gladna. Ili obloporan. I Osman je imao tu strogost. Ne bi ti se on drugi put poslužio. Pa taman da jastog ide. Zna li da je Osman bio prevodilac Titu i Enveru Hodži kad su pregovarali?

B. K.: *Sa kojeg jezika?*

V. S. Đ.: Albanskog. Osman je odlično govorio albanski. On je iz Pariza prebačen u Albaniju za političkog savetnika.

B. K.: *Znači Osman je bio prvo u Parizu. Da nije u vrijeme ambasadora Marka Ristića?*

V. S. Đ.: Da. On je tamo radio sa slikarom Peđom Milosavljevićem. Otuda njihovo prijateljstvo.

B. K.: *O čemu su bili pregovori Tito – Hodža?*

V. S. Đ.: Pa da Albanija bude jugoslovenska republika.

B. K.: *Kakvo je Vaše diplomatsko iskustvo iz Alžira?*

V. S. Đ.: Retko srećete neke polivalentne, zanimljive, obrazovane, znatiželjne osobe. Uglavnom su to birokrati, opterećeni porodicom, verovali ili ne, svi pod pritiskom nekih materijalnih briga, nekakva deca studiraju, nekakva se razvode, nekakvi unuci traže pare za ovo i kad sednete s njima da pričate uvek je drama. Bio je jedan francuski ambasador, divan, isto spada u tu kategoriju vrhunskih ljudi koje sam upoznala. Bio je ambasador Francuske u Alžiru. To je zapravo drugi čovek Alžira. Žan Mari Sutu. Jedan od najuglednijih francuskih ambasadora. Prvo veče smo se upoznali preko hrane. To je bilo na njegovoj strani. On je nas pozvao na večeru, ali ne s brdom ambasadora. Samo Osmana i mene, u subotu naveče. I posluži foa gra koji je pravila njegova sestra. Isto tako počne prijateljstvo preko hrane. Mi smo uvek pravili test. Kad dođe novi ambasador, on i ja na dva kraja sobe ili na raznim večerama pitamo: Da li ste čitali *Majstora i Margaritu*? Ako nije čitao, odmah ga otkaçimo. Znači ne može ući u taj naš krug subotnjih večera, nedeljnih velikih šetnji kroz

divne alžirske predele. A žena njegova, Ana Marija bila je sestra tog najčuvenijeg Francuza, a zapravo Španca. Sempruna. Pa kako se nećeš sprijateljiti s njima. Semprunov otac je kao borac za građansku Španiju, senator, šta li je već bio, pobegao u Francusku kada je propala Republika. Tu su deca odrasla, školovala se. Semprun i ona su se školovali u Parizu.

B. K.: *Da li ste Vi tada znali za Sempruna?*

V. S. Đ.: Kako da ne. Već je bilo objavljeno *Pisanje ili život*. Ja čak imam knjigu koju mi je ona poklonila, to sam Semprunu kasnije u Sarajevu pokazala. Mon cher Vojka. Ona mi je tu knjigu donela iz Pariza. Taj njegov *L'Ecriture ou la vie*, čarobno, kasnije smo objavili u Sarajevu, Grebo [Zdravko] i ja.

B. K.: *I koliko je ambasadora čitalo Bulgakova?*

V. S. Đ.: Zaprepastili biste se. A neznalica među ambasadorkama. Nije lepo što ovo pričam. To je neverovatno. Bila sam čuvena po ovakvim skandalima. Osman me je prezirao. Sedite za stolom, veliki krug žena, ova služila ovde, ona onde i šta pričaju: poslugra krade, nestaje električne struje, pokvari se meso u frižideru. Pa, ženska glavo, pitam jednom, živeli ste u Nigeriji, da li znate išta o toj zemlji? Da li ta zemlja ima pisce, slikare? Zna li ko je Ekvezi, ko je Činoa Ačebe? A bio je za stolom jedan izdavač, Finac. Tako budu ti stolovi. Posle sam se i sa njim sprijateljila. Pitam: Da li znate da je Činoa Ačebe bio kandidat za Nobelovu nagradu? Da je Ekvezi bio pesnik čuveni, izvođen u Albert holu? Kako je moguće da živite u jednoj zemlji četiri godine, a ništa ne znate? Zna li kakav je to diplomatski skandal kad ovo kažete? Osman, srećom, nije bio za stolom. Više se i ne sećam čija je bila ambasadorka. Onda me Finac počeo ispitivati, šta radim, čime se bavim? Pa knjigama, dreknem i na njega, čime ću se baviti! Onda uze papir, te napisao imena koja sam spomenula. Ačebe je u tom momentu bio član londonskog borda jedne velike izdavačke kuće. Nije to pisac iz Zenice, pa ga ne znaš. To su bili već svetski etablirani pisci. Eto, to sam doživljavala uporno.

B. K.: *To su Vam bili glavni prijatelji u Alžiru. Francuzi i Amerikanci?*

V. S. Đ.: Da. Ali, nisu se oni sprijateljili. Interesantno. Nekad ne možete da napravite taj *connection*. Bili smo vrlo privrženi i rumunskom ambasadoru i njegovoj ženi. Ne mogu sad da se setim imena. Dakle, rumunski ambasador i njegova žena. Nijedan jezik ne znaju. Samo rumunski.

B. K.: *Pa kako su došli tu?*

V. S. Đ.: I to je fenomen. Kad počnu pitati danas – zna li naš jezik – i ovde je u Sarajevu ambasador? A nula je od ambasadora. Pa nije samo znanje jezika. Divno je znati jezik, ali oni nisu znali ni engleski ni francuski. Malo su francuski govorili. Ali oni su bili toliko savršeni par. Žena je bila profesor istorije. A kako smo ih upoznali? Preko tog lošeg francuskog. Nikola se on zvao. Ona nije stalno bila tu. Predavala je u Rumuniji. On je bio obrazovan, širok, čaroban.

B. K.: *Pa kako se mogao iskazati?*

V. S. Đ.: Imao je prevodioca. I to je bolje nego da natuca engleski ili slično. On je bio ugledni profesor, da li prava ili nečega? To je doba – da li je već otišao Čaušesku?

B. K.: *Ne, na vrhuncu je vlasti.*

V. S. Đ.: Naravno, taj moj život vani smatram za veliku privilegiju, mnoge ambasadorke kukaju – ostali kod kuće poslovi, jadne, čemerne, mislim da je velika neistina. Četiri godine ne moraš u kancelariju, nema sastanaka, kolegija. Nema urednika, nema kontrolora, nema nikoga. Četiri godine ujutro ustaneš, odeš u šetnju. Beskrajni časovi čitanja, biblioteke, uzimaš knjige, živiš u lepoj zemlji. Materijalno relativno spokojno, nisu jugoslovenski ambasadori bili plaćeni ne znam koliko. To je sve bio jugoslovenski prosek. Osman i ja nismo ležali pa štedeli. Živeli smo normalan život. Dođe ti pozivnica za čuveni koncert u Finlandiji, diriguje neki poznati dirigent, 100 dolara karta. Uvek je Osman kupovao karte. Nikad nije rekao da je bolestan kao puno ambasadora. U Finskoj nema poklanjanja. Tamo te pozove neko društvo na svoju proslavu, putuješ sto, dvesta kilometara i posle toga ručak. Svako svoj račun plaća. Znači počasni je gost, ambasador, ali nema popusta. Mnogo su ga voleli, govorio je finski jezik.

B. K.: *Kad je Osman naučio finski jezik?*

V. S. Đ.: Pedesetih je bio *chargé d'affaires* u ambasadi u Helsinkiju. I on je tad kao mlad čovek naučio jezik. Imao tamo, naravno ljubavne afere, sprijateljio se sa Aretom Hejninom, tim čuvenim slikarom koji nas je posle sačekao kad je Osman došao kao ambasador. Postao je i moj prijatelj. Jedna divna finska porodica. Osman je tečno govorio finski. Kad je došao kao ambasador, čekali su nas na aerodromu, auto i šampanjac, pred avionom. Nismo ni prolazili pasošku kontrolu, ni carinu. Njegovi prijatelji iz mladosti su nas dočekali. Finska, koja je striktna zemlja, tako da dočeka. Nisam ni znala koliko je on popularan tamo. Znaš šta je kod Finaca? Možeš ti biti ne znam koliko ambasador, recimo američki ili tako, ako si na bilo koji način involviran u kulturna dešavanja u toj zemlji, makar kao strastveni posmatrač, da si stalno u pozorištu, na koncertima, da znaš te pisce, oni to cene. A zamislite Osmana koji je već i pre ambasadorske pozicije imao prevedenu poeziju, objavljivao je u *Književnim novinama*. Pa onda roman *Manila Kejzi*. Preveo je taj najznačajniji antiratni roman, *Veja Merija*. *Manila Kejzi* to je *Uže od manile*. Neverovatan roman, „Prosveta“ objavila, imao je lep uspeh u Jugoslaviji. Vojnik, seljak na nekom imanju zapaljenom, vidi nov-novcat kolut užeta od manile. I on ga sakrije da ga ponese kad krene kući. A nije lako uže odneti. Kad je pošao na dopust, on to uže omota oko sebe i ozgor uniforma. I tako, putujući, to se uže omota oko njega i uguši ga. To je prekrasna antiratna knjiga. Kako je tu rat prikazan! Njima je to bilo čudo da jugoslovenski ambasador govori njihov jezik.

B. K.: *Da li ga je još neko govorio?*

V. S. Đ.: Ma ne, niko. Oni su njega držali kao božanstvo. Pa znate li da je Kristijan Amanpur sa CNN-a, tokom rata u Bosni, htela da pravi dokumentarac o Osmanu? Ovde su celi rat Finci dolazili. Hteli su da nas izvedu tokom rata, ali Osman nije hteo. Kad je zemlja u ovakvoj situaciji, zemlja se, Vojka, ne napušta. Tako mi je govorio celi rat. Ti idi, vidim da ti je teško, idi u Finsku. Ja neću. Vidite, meni se s godinama javlja jedna nežna igla zabodena u srce prema tom blistavom, bogatom Zapadu. Ne volim ovo da kažem, ne volim ni da priznam, ali u toj Finskoj u kojoj je sve to sređeno, divno je biti mlad, divno biti star, divno biti bolestan, divno biti predsednik Vlade, divno biti beskućnik, divno biti homoseksualac, divno biti hendikepiran.... Sve je sređeno, uređeno. Kako to nekim zemljama polazi za rukom, a nekim baš nikako?

B. K.: *Govorili ste i o Osmanovim prevodima.*

V. S. Đ.: Osman je uredio da se napravi prevod Mešinog *Derviša i smrti* i da se prevede Aleksandar Tišma.

. K.: *Šta je dotada bilo prevedeno?*

V. S. Đ.: Andrić sigurno. Osman je imao ogromne veze sa izdavačima. Već je bio objavio Pava Havika. Izabrane pesme *Na vratima Bizanta*. Već je bio objavio Sarikoskija. To su njihova dva najveća pesnika. Za njih su kao bogovi. U ratu su dolazila pisma Osmanu, stotine, ljudi koji čak ne znaju da je rat u Bosni da ga pitaju da se on izjasni – da li se slaže da se finski zakon promeni i da žene mogu biti popovi.

B. K.: *Pitali su ga kao uvaženog člana društva?*

Tito, Osman Đikić, Lazar Koliševski i Jure Bilić

V. S. Đ.: Da. Takve bizarnosti. Toliko je bio poštovan. A to na televiziji, radiju, intervjui... nije silazio. Kad je Osman umro, u Finskoj je zastava bila spuštena na pola koplja. Koliko je bio uvažavan. Ne što je bio ambasador, nego što je bio vezan za kulturu. U toj zemlji je nacionalni dan rođendan Sibelijusa. Kod njih nije to Dan republike, već rođendan velikog muzičara, genija.

B. K.: *Sjećam se te Sibelijusove kuće, osamljene u polju izvan Helsinkija. Prolazio sam tuda oktobra 1987.*

V. S. Đ.: Tu je Osman kao mlad upoznao njega, njegovog zeta koji je bio Aretov [Hejnen] prijatelj. Oženio se Sibelijusovom kćerkom. Napisao je divne knjige o Sibelijusu. Osman je i kao mlad bio uključen u taj kulturni krug. Osman je bio neobičan čovek. Neobičan čovek u čudnoj zemlji koja to nije dovoljno prepoznavala.

B. K.: *Tita ste sreli u Alžiru. Da li ste ga sreli i u Finskoj?*

V. S. Đ.: Ne. Pred naš dolazak bila je ona čuvena konferencija u Helsinkiju. Tad je kupljena ta kuća u kojoj smo mi kasnije živeli. Tito je tu boravio za vreme OSCE konferencije. Imam slike Tita u vrtu te kuće koja će kasnije biti naša rezidencija.

Kofer Imrea Nađa

B. K.: Interesantno je da ste prije nekoliko godina bili veliko iznenađenje u susjednoj Mađarskoj?

V. S. Đ.: To je posebna priča. Dan ili nekoliko dana nakon vesti o azilu Žulijana Asanža u Ambasadi Ekvadora u Londonu imala sam večeru za Flečera [Fletcher Burton, šef misije OSCE u BiH] i Čaka [Charles Forest, dugogodišnji prijatelj]. Čim sam čula za Asanža, odmah sam im rekla – okončaće tamo kao i onaj mađarski kardinal.

B. K.: Nikad nisam čuo za tu priču.

V. S. Đ.: Krajem pedesetih to je bila poznata priča. Kardinal je nakon oktobarskih događaja, izlaska naroda na ulice, dolaska sovjetske vojske i ulaska premijera Imrea Nađa u jugoslovensku ambasadu, zatražio azil u američkoj ambasadi u Budimpešti. I zamislite, ostao je tamo 15 godina. Onda je u nekom dogovoru Vatikana i vlasti prebačen u Austriju i kratko iza toga je umro. Odmah me je slučaj Asanž podsetio na sudbinu kardinala mađarske crkve

- Dnevnik Imre Nađa, Mađarska 5. XI
(1926-56)

- Kao mađarski narodno revolucionarni odličnik
francuske i jugoslovenske vojske, završio se sa
fa i ostavio svojratu rešen, završio se sa
mađarskom narodno revolucionarnom vojskom
je ostavio rešen, M.

- bio J. K. sa njegovom vojskom (kao i svojom
sa ostavim rešen, što je rešen se
kao rešen na svojoj, 23. X

- ranas obitelji sa imi rešen M. rešen
rešen rešen rešen

- Dnevnik Imre Nađa, Mađarska 5. XI

- anđelska rešen, što je rešen sa rešenom
rešen, što je rešen sa rešenom
rešen sa rešen, što je rešen sa rešenom
rešen sa rešen, što je rešen sa rešenom

Odlomak iz dnevnika Osmana Đikića iz Budimpešte 1956. godine

iz 1956. Osman je uvek puno pričao o antisovjetskom ustanku mađarskog naroda koji je sovjetska vojska ugušila bez milosti. O ambasadoru Daliboru Soldatiću, pa o njegovom kolegi Milovanovu koji je ubijen dok su stajali u sobi ambasade. Sovjetski vojnici su pucali direktno u prozor ambasade.

Imre Nađ je nakon sporazuma, da neće biti osuđen, napustio jugoslovensku ambasadu, ali ga je vojska iste večeri odvela u nepoznato. Kasnije se otkrilo da su ga Sovjeti prebacili u Rumuniju, tajno sudili i ubili. To sam im sve ispričala i onda se setila da je kod nas u kući kofer Imrea Nađa.

[Flečer Burton se sjeća ove večere: Bila je to naša uobičajena, a u stvari, kao i uvijek sa Vojkom, neuobičajena večera (ordinary – extraordinary dinner). Čuli smo te vijesti o Asanžu. Razgovarali smo o politici egzila u stranim ambasadama. Ja sam im ispričao priču kako sam 1990-ih radio kao konsultant na jednom filmu Vudija Alena. To je bio jedan od njegovih ranih scenarija koje je on pretvorio u TV film. Radio sam u Stejt departmentu i zadatak mi je bio da savjetujem autore filmova o životu unutar ambasada. Zaplet te filmske priče bavio se disidentom koji je našao sklonište u američkoj ambasadi, negdje u istočnoj Evropi. Inače, to je bila adaptacija jednog starog brodvejskog hita *Don't drink the water* iz 1966, a te 1994. je napravljen kao TV film koji je Vudi Alen režirao i igrao glavnu ulogu. Onda je Vojka ispričala priču o „koferu“ i tim dramatičnim danima u jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti 1956. kroz Osmanovo iskustvo. I taj je kofer još uvijek bio kod nje, kako je rekla, negdje u garaži. Ja sam insistirao da ga odmah potražimo. Tako smo uzeli kišobrane i hrapro zakoračili u pljusak. Negdje na krajnjem dnu garaže pronašli smo kofer. Bili smo kao hipnotizirani. Sutradan sam zvao mađarskog ambasadora koji je bio vrlo zainteresiran. I odmah je vijest prosljedio Vladi u Budimpešti.]

B. K.: *Kako je taj kofer stigao do Vas?*

V. S. Đ.: I Osman je tada morao napustiti Budimpeštu. Dobar deo svojih stvari stavio je u kartonski kofer prekriven onom vodootpornom presvlakom. To je jedino ostalo iza Imrea Nađa. U tom koferu verovatno su bili mađarski dokumenti vezani za novu vladu. A Osman je u njega, pretpostavljam, stavio svoje najvažnije diplomatske dokumente.

B. K.: *Taj je kofer bio znači bio stalno u Vašoj kući? Preživio je i opsadu Sarajeva?*

V. S. Đ.: I sve naše puteve. Naputovao se karton. Poslednjih godina samovao je u garaži naše kuće na Koševu. U njemu su bili pohranjeni Osmanovi papiri, prevodi, fotografije. Dokumenti njegovog života. Posle njegove smrti [oktobar 1995] ja sam sve to na neki način zaboravila. Jednostavno, kad umre neko najbliži ne volite da to otkrivete.

B. K.: *Kako su reagovali Flečer i Čak?*

V. S. Đ.: Bili su potpuno zapanjeni. Odemo u garažu, jer ja više nisam bila sigurna da li išta tamo postoji, i nađemo kofer. Flečer je nazvao mađarskog ambasadora i ispostavilo se da se godinama tragalo za tim koferom. U Budimpešti postoji veliki muzej Imrea Nađa i ovo je bio dar sa neba.

B. K.: *Onda ste tamo i otišli? Noseći kofer kao poklon?*

Kofer Imrea Nađa

V. S. Đ.: To je bio ozbiljan put. Cela organizacija, službeni automobil mađarske ambasade, zamenik ambasadora u pratnji, prijem u muzeju. Moj pratilac je bio stari prijatelj Kliford Bond, američki diplomata i nekadašnji ambasador Amerike u BiH. Kofer sam svečano predala, a deo protokola je bio i susret i razgovor sa premijerom Mađarske Viktorom Orbanom. I tako je prazni kofer nakon pedesetšestogodišnje odiseje vraćen kući.

[Kliford Bond se ovako sjeća tog puta: Mađarski ambasador je želio da Vojka sama ode do Muzeja Imrea Nađa, ali je ona rekla da joj je potreban pratilac. Ja sam se saglasio da odem sa njom. Nekoliko unuka i rođaka Imrea Nađa bili su u muzeju tokom predaje kofera. Koliko se sjećam, originalni dokumenti koji su bili u koferu 1956. godine odnosili su se na dokumente o Mađarskoj revoluciji i Vladinim kontaktima sa Sovjetima. Oni su u diplomatskoj pošti

poslati u Beograd i vjerovatno vraćeni u Budimpeštu nakon pada komunizma 1989. Vojka i Osman su nosili taj kofer po svojim diplomatskim odredištima. Na toj svečanosti u Muzeju Imrea Nađa Vojka se pomalo „kritički“ osvrnula na ponašanje Viktora Orbana, budući da je nosio one cipele sa visokom petom i dugi kaput – da prikrije koliko je nizak. Sjetila se da je Bumedijan u Alžiru imao sličnu taktiku.]

Treći program radija, političari

B. K.: *Vi ste u Sarajevu bili početkom 1960-ih. Krajem te decenije idete u Alžir, kratko opet u Sarajevo, kasnije idete u Finsku i početkom 1980-ih ponovo se vraćate u Sarajevo i u Radio Sarajevo. Kakav Vam se grad čini tada?*

V. S. Đ.: Moćno. Potpuno drugačije. Odlazim na Treći program radija. Ja sam već ranije radila u časopisu tog programa. Mislim od 1974. Imam sačuvano Krležino pismo u kojem mi se zahvaljuje na 4. broju časopisa: *Koji sam pregledao sa velikim interesovanjem*. [Časopis Trećeg programa Radio Sarajeva pokrenut je krajem 1972.] Negde 1980-ih postajem glavni urednik. Uz puno problema. Nisu mogli da zamisle da ja zamenim Neđu [Miljanovića, kasnijeg direktora RTV Sarajevo.] Neđo je bio politički čovek, a ja sam za njih uvek bila nula. E, ko me je progurao? Ante Filipović i Neđo Miljanović. Oni su me gledali godinama kako radim. Ozbiljno sam radila. Uvek sam verovala u onaj deo pisma Susan Sontag upućenog Borhesu kako „čovekova čežnja da čuje i pročita velike tekstove nikad neće biti ugašena bez obzira na pretnje savremenih medija“. Ante je jednom pričao Osmanu tu njegovu dramu da ja postanem glavni urednik. Ante je bio moćan. On je bio generalni direktor radija. Da li je bio u CK?

B. K.: *Ne znam.*

V. S. Đ.: On je bio krasan čovek. Ali, ipak omeđen sistemom. Što rekla Marina [Trumić] jednom: Vojka, ja jesam podanik, ali ima granica tog mog podaništva. Kad počnu da zezaju. Ne možeš objavljivati Ročka [Čolakovića]. U jednom se trenutku na Trećem programu nije mogao Ročko objavljivati. To je bio sulud sistem.

B. K.: *Da, ali bile su i ličnosti koje nikako niste mogli objavljivati. Ne samo povremeno.*

V. S. Đ.: Ja odem jedno popodne kod Hasana Grabčanovića i kažem: Da li je moguće da se Ročko Čolaković ne može objavljivati? Videću to, ispitaću, kaže on. Osman mi je vrlo zamerio prijateljstvo sa Hasanom. A meni se nešto Hasan sviđao. Pametan, obrazovan. Osman mi je uvek govorio: Voliš Hasana, ne voliš Ištuka. Pa Ištuk radi što mu kaže Hasan Grabčanović. Šta je tebi, Vojka! Ali, kad mi zagusti odem kod Hasana. Onda mi je jednom Hasan rekao: Vi znate, Vojka, da to nisu moje odluke.

B. K.: *Pa, nisu padale iz stratosfere.*

V. S. Đ.: Zašto nismo mogli objavljivati Ročka. Nismo ni onog divnog Gojka Nikoliša. U dramskom programu smo pripremali adaptacije njihovih divnih knjiga. Zato što su on, Koča

Popović i onaj fini general – bavio se istorijom, žena mu je prevodila sa ruskog – pisali otvoreno pismo vlastima, a tema je bila budžet Armije. Da Jugoslavija nema razloga da pravi veliku Armiju niti veliki budžet, nego da se te pare usmere na razvoj ekonomije. Treba nam mala armija, pokretna, partizanska. Jer, ko god nas napadne pobiće nas. Prema tome, šta će nam tenkovi, avioni i podzemna atomska skloništa. Samo lako naoružanje za partizanski rat. Da l' ste mladi ili ste zaboravili to?

B. K.: *Nažalost, nemam pojma o tom pismu.*

V. S. Đ.: Pisali su to pismo. Oni su svi skinuti. Ročko je bio potpredsednik nečega, skinut. Taj je general penzionisan. Svi su došli na crnu listu. Pa kad je Kolja Mićević kandidovan za lektora u Parizu, ili negde pored Pariza. I mene zove predsednik komisije, onaj... Vukovićev nećak. Čuvenog lingviste Vukovića nećak, predavao je na Pedagoškoj akademiji. Cotaao je na jednu nogu. Vrlo pametan momak. Predsednik te komisije za izbor lektora. I zove me izbezumljen. Zna da smo prijatelji i kaže: Odbijen Kolja. Nema dozvolu da ide. Pitam: Ko Vam je odbio? Kaže: CK, ko drugi odbija. Te ja nazovem Hasana: Pa za svaku zemlju je čast da Kolja Mićević bude lektor francuskog. Zna li da je preveo deset vekova francuske poezije, da je objavio ovo, ono. Kaže Hasan: Vojka, to je neka administrativna greška. Tako da sam neke spasavala preko Hasana.

B. K.: *Za njega se uvijek govorilo da je rigidna osoba, ali izgleda nije?*

V. S. Đ.: To mi je jednom rekao: Valjda ne verujete da je to moja odluka.

B. K.: *Ipak poslušan vojnik. Ištuk [Hrvoje] je bio druga vrsta?*

V. S. Đ.: Ištuk je bio zao. On je prosto bio zlo. Neobrazovan. Završio je neki fakultet, ne znam šta, dobio tu vlast. Jednostavno takav mozak. Velikog je zla Ištuk naneo Bosni općenito tom svojom rigidnošću. Iza njega su stali Hasan, Branko, Hamdija.

B. K.: *Ipak su vukli državu naprijed, iako su bili zadržati.*

V. S. Đ.: Šta su vukli?

B. K.: *Pa ima dosta tih projekata od 1000 škola do 1000 kilometara auto-puteva, nije baš bilo sve za bacanje.*

V. S. Đ.: Ne znam kako da Vam kažem. Mislim da je Bosna najlošije prošla i onda i sada. Da nije imala prave ljude. Eto, Srbija je imala divne ljude na čelu od Nikezića pa vidiš gde je završila.

B. K.: *Ali, to je sve kratko bilo.*

V. S. Đ.: Možda je taj problem vođa. Uloga jedne ličnosti u istoriji, mi to zanemarujemo. Koliko taj jedan čovek može da povuče. Čerčil, De Gol, Tito u Drugom svetskom ratu. Pogledajte Merkelovu ili celu seriju njihovih kancelara. I liberalnih i desnih. Nemačku su izvadili iz haosa fašističkog, educirali je i učinili je prosperitetnom.

B. K.: *Da se vratimo u Sarajevo osamdesetih. Ta politička rigidnost postoji i dalje!*

V. S. Đ.: Mislim da je uvek ta politička superstruktura vlasti nekako kroz povećala gledala u stvarnost, hvatala te „neprijatelje“. Na kraju je napravila neprijatelja i od Meše Selimovića. Vrlo su bili rigidni i nefleksibilni Rato i Majo. Njih dvojica su mračne ličnosti bh. politike. Onda neki sateliti oko njih. Oni su udarili Bosni taj pečat krutosti. Posebno Majo. Onda negativna selekcija kadrova. Samo njima odani najuži krug. Da li su pametni, da li su stručni – ništa, čak ni da li su odani partiji, njenom zovu, nego da li su odani njima lično. Ja sam ih sve znala.

B. K.: *Ništa se nije promijenilo do danas. Kakav je bio Đuro Pucar? I za njega se loše govorilo.*

V. S. Đ.: To je potpuno druga priča. Đuro je po mom osećanju bio sličan Titu. Radnik, sa tim idejama Oktobarske revolucije. Neobrazovan apsolutno, ali sa nekim velikim srcem domaćina. Mnogo je voleo Bosnu kao i Tito Jugoslaviju. Ali i Đuru su zbumbali Hamdija i ovi. Sad se ne sećam kako, ali znam da je bilo ogorčenja u porodici.

B. K.: *Pucar je sišao 1970-ih. Znam da je umro aprila 1979. Ali, Hamdija je izgledao kao neki narodni čovjek?*

V. S. Đ.: Ma jok. To su sve populist. Rakija, haj-huj, švalerke, sekretarice, tapšanje po ramenu pa po dupetu, nigde tu nije bilo ništa. Džema [Džemal Bijedić] – to je sve isto. Sad kad čitam ovo veličanje Džeme kao državnika. Ma, to je bilo smešno. Nikakvog državnika tu nije bilo. Matvejević se uvek čudio da se jedan univerzitet zove po njemu. To je sve bila jaranska politika.

B. K.: *Pa je li bilo modernog političara u Bosni?*

V. S. Đ.: Avdo Humo, vrlo brzo je likvidiran. Nisu ga voleli. Vrlo obrazovan, nažalost umro, a to je bila velika šansa Bosne – Hasan Brkić. Nasledio ga je Rudi. Ali, ni on nikad nije imao podršku tog klana Majo – Rato. Jedva su dočekali da ga pošalju u Beograd. Šta je bio? Potpredsednik Skupštine. Veliki je položaj dobio, ali on nije bio zadovoljan. Želeli su da ga drže dalje od Sarajeva. Braco Kosovac je postao predsednik Vlade nakon Rudija. Rudi je bio vrlo obrazovan. Pametan. Najbolji student beogradskog Univerziteta bio je Rudi, to mi je pričao Bartoš [Milan, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu]. Pre rata završio pravo, bio ekonomski obrazovan. Rudi Kolak je rođen 1918. Ovi ga nisu voleli. Od Dizdarevića, Faik je bio drugačiji. Ako govorimo o ozbiljnim profilima, niko ovde nije bio dovoljno jak. To je sve bilo provincijalno, jaranski, plemenski. Samo ako si dobar sa Ratom, sa Majom, onda tu pripuste Bracu, pa onda ovog glupog što je tu blizu mene stanovao – Miću Rakića. Samo svoje ljude. Miću Rakić je otišao za ambasadora u Vašington – Jugoslavija se kamenila.

B. K.: *Nije znao jezik?*

V. S. Đ.: Nije znao ništa. Hajde jezik, nego nije znao ništa.

B. K.: *Kako se to desilo?*

V. S. Đ.: Moglo je. Ratin čovek.

B. K.: *Pa zar niko nije mogao izmijeniti odluku? Valjda je važno ko ide u Ameriku ili Rusiju?*

V. S. Đ.: Nije mogao niko. Ima ta kvota što daju republike. Republika daje ove godine ambasadora za Ameriku. I ako Bosna predloži Miću Rakića, to bi morao biti veliki skandal

Dio biblioteke u kući Smiljanić Đikić

da ga sruše. Da je bio Koča Popović savezni ministar, ne bi ovaj prošao. Bio je valjda, ministar Minić koji nije bio veliki autoritet. I tako ode Mićo u Ameriku. I ne što ne zna jezik ni on ni žena. Oboje provincijalci. Znae da me je zvao jednom jedan novinar BBC-ja da pita kako je moguće. Došao je u emisiju BBC-ja i ne zna engleski. Ne zna nimalo. I to posle četiri godine boravka. Šta mislite koliko je znao tek kad je došao? Imam takvih hiljadu primera. Makedonci i Albanci su više išli na pisce. Luan Starova, odličan pisac, „Galimar“ ga objavio, bio je ambasador u Parizu. Kao Latinoamerikanci što rade. Pošalju pisce. To je povremeno radio i Tito.

Rat, prijatelji, sjećanja

B. K.: *Vi ste na početku rata 1992. napustili svoju kuću na Koševu, blizu linije fronta i prese-lili kod kćerke Irene na Bjelave.*

V. S. Đ.: Da, tamo smo bili. I jedan dan javlja se neko. Bio je komšija Nedimov [Lončare-vić, Irenin muž] koji je celi rat imao telefon. Tako nam se javljao Serđo de Melo.

B. K.: *Vi ste ga znali prije rata?*

V. S. Đ.: Ne. Upoznala sam ga u Sarajevu. Javljao se preko tog komšijskog telefona. Imam divna njegova pisma. I jedno jutro tako zovu, traže Osmana na telefon. Osman tamo, a s druge strane Bil Iglton. Mi smo bili veliki prijatelji u Alžiru [1970-ih]. I kad je došao, odmah je pitao da li je u Sarajevu Osman Đikić. Osman je bio poznat u gradu i odmah je neko pronašao kontakt. Isti dan Bil dolazi. On je u tom trenutku američki diplomata koji vodi obnovu Sarajeva. Dolazi da nas vidi i useljava se u našu kuću. Bil je celi rat živio u našoj kući na Koševu. Obezbeđenje je bilo protiv – nije sigurno. Ali on je voleo naše slike, znao sve iz Alžira. Voleo je našu kuću.

B. K.: *Šta je on radio u Alžiru?*

V. S. Đ.: Bio je američki ambasador. Oni su bili mladi par – mi mladi par. Njemu je Kej bila druga žena, ali su kao ja i Osman bili u to vreme mladi par. Ja sam imala koliko, 36 godina? Sve su ambasadorke matore, debele, đinđuve na njima, ja sam bila kao devojkica. Kao da imam 18 godina. Doduše, Osman je govorio: Već sam te staru oženio. Uvek je to ponavljao.

B. K.: *Kako je teklo to Vaše prijateljstvo sa Igltonovima?*

V. S. Đ.: Mi smo došli pre njih u Alžir. I kad dođe novi ambasador po protokolu bi ga trebalo pozvati na večeru. To je zakon diplomatije. Osmana su svi obožavali. Prvo što je bio čaroban, a drugo što je bio iz socijalističke Jugoslavije. Neverovatno koliko ih je privlačila ta Jugoslavija. To ne možete da pojmite. Biti jugoslovenski ambasador ili jugoslovenska ambasadorica u to doba – to je bila takva privilegija koju ljudi sada ne mogu da pojme. Dakle, Bil je došao da poseti Osmana i mi smo njih pozvali na večeru. Nije bilo obavezno. Ja sam nekad to probala. Ne volim nekog, pa ne pozovem. Onda Osman drekne: Nisi ti ovde da voliš i ne voliš. Dodijala si mi. Ima da ga pozoveš i gotovo. Ja nekad odugovlačim. Osman je bio vrlo gnevan na mene: Moraš pozvati. Kažem mu: Ne mogu da ga zovem, toliko je glup, ne znam šta s njim da radim. Onda bi on: Ma nisi ti, devojkico, ovde za to. I znači dolaze na večeru kod nas Bil i Kej. Kej, mlada, lepa, riđa, lokne, elegantna. Bogata. Svake nedelje u Pariz po novi modni detalj. Sad smo se za vreme rata obe cepale od smeha kad sam joj prepričavala te njene odlaske/dolaske iz Pariza. Ja jedan šanel kostim celi taj mandat nosim. Rekao mi je švedski ambasador Klaus Kenig: Jao, Vojka, kako ste vi elegantni, pratim Vas godinama. Ja mu kažem: A znate zašto? On me gledao kuriozno. Pa zato što sam siromašna. Moram se dovijati. To je formula, da bi bio elegantan, moraš biti siromašan. I, dakle, dolaze na večeru, kao sad da ga vidim. Ovako sa leve strane sedi Bil, desno je bio neko važniji. Uvek je desno važan gost. Recimo alžirski ministar ili doajen, neko ko je pre njega doputovao. I ovde sedi Bil, mlad, plav, tipičan Amerikanac. Malo riđast. Plave okice. I naravno, parada mojih večera je bila čuvena. Štrukla, predjelo. Glavno jelo sarmice od zelja. U Alžiru nema zelja, nego sam u blitvu umotavala. On je dugo živio na Istoku, lud za tim jelima koja mirišu na arapski. Čini mi se da su bile i mlade jagnjeće plečke kuvane lešo, sa rižom. Vrlo je arapski bio taj jelovnik te večeri i, naravno, Bil se zaljubio u mene do kraja života. Nikad se nije odljubio. Mnogi ljudi koji su jednom jeli za mojim stolom ostali su mi odani zauvek. Samo zbog te večere. Celi život je tu prvu večeru pominjao. Znam da je štrukla

bila zlatna. A Bil je mnogo voleo da jede. Pa kad je otišao iz Sarajeva, svakog leta je dolazio ovde. Posle Osmanove smrti me je vodio u Španiju mesec dana. Divan je bio. Ja sam imala ludu privilegiju i sreću da sam imala neke čarobne prijatelje u Jugoslaviji i u svetu. I nemam nijednog prijatelja koji me je izneverio ili skrenuo u neke nacionalne ili ko zna kakve vode. Ako sam imala neku privilegiju u životu, onda su to bila ta stalna i odana prijateljstva.

Sarajevske sveske

B. K.: *Za vrijeme rata nastaje ideja časopisa? Tako će nastati Sarajevske sveske?*

V. S. Đ.: Sveske su počele preko Grebe [Zdravka]. Radili smo u ratu časopis *Zidne novine*. To je s jedne strane. S druge, ja sam kroz časopis *Treći program Radio Sarajeva*, pre rata, bila u vezi sa mnogim ljudima iz Jugoslavije. Imali smo svoje okrugle stolove svake godine. Beograd, Skoplje, Priština, pred sam rat u Ljubljani. O protoku ideja u jugoslovenskom kulturnom prostoru. Znali smo se, voleli, ništa još nije nastalo da nije bilo ljubavi. Završio se rat i ja napišem pismo francuskom ambasadoru da bismo mi te *Zidne novine* želeli da pretvorimo u trajniji projekat. Tada Jugoslaviju nismo imali ni pod razno. Nego nastavak *Zidnih novina* u vidu jednog časopisa koji bi kao i do tada pratio književnost regiona i sveta. Tako

je počelo. Između Grebe i mene. Još nije bila reč o *Sveskama*. E, sad, kako je od toga pisma došlo do *Svesaka*. Verovatno je došao pozitivan odgovor od Bažolera [francuskog ambasadora u BiH], pa sam ja kontaktirala po Jugoslaviji da vidim kakva je klima.

Moram Vam reći jednu stvar. Za mene su književni časopisi veoma, veoma važni. Mene su obeležili. Za *Izraz* sam Vam govorila. Ili Sartrova *Moderna vremena*. Ili brojni drugi. Imam osećaj da to kod mladih ljudi može biti neka iskra. Ja sam u časopisima pronašla „Samokritiku“ Bašlara, otkrila Remizova... Divan je Brodski kad govori kako je važno da nešto objavite u časopisu pa makar završio na nekoj klupi u parku ili čak smeću. Onda naiđe neki dečak i pokupi taj časopis sa klupe. Poenta te priče je ono u šta verujem. Kaže Brodski: Ja sam

KNJIGOM PROTIV BLOKADE

Gospodine Predsjedniče,
Jedan ponosni Francuz unio je u opkoljeno i izmučeno Sarajevo u proljeće 1994. godine ovu knjigu i tako probio kulturnu blokadu Sarajeva. Nekoliko vaših posljednjih poruka upućenih svijetu ohrabrile su nas u namjeri da vam pošaljemo ovu knjigu A. Kamija na našem jeziku kao poruku Sarajeva koje se bori, pati i sanja jednu drugu hrabriju Evropu koju i Vi predstavljate.

U predvečerju 14. jula dok su granate po ko zna koji put, za ove tri godine rušile naš grad, ova je knjiga donesena u Ambasadu Francuske u

Sarajevu, još vruće iz štamparije. Kakav simbol? Ona sada ide k vama kao blistavi luk nade.

U Pravdu, Slobodu, Jednakost među ljudima, među narodima.

Cijeli ovaj poduhvat da se objavi Kami u ratnom Sarajevu u ime je onih koje volimo ovdje i u svijetu. Ogromna radost!

I kao što je rekao pjesnik: "podizem tvrđavu pjesme protiv uvrede i bola", mi, ovdje u Sarajevu, podizemo tvrđavu ove Kamijeve knjige protiv varvara.

S dubokim poštovanjem
Vojka Smiljanić-Đikić, Ksenija Crvenković, Zdravko Grebo.

PREDSJEDNIK REPUBLIKE

Paris 23. 8. 1995.g.

Iskreno Vam zahvaljujem na Vašem pismu od 21. jula i na primjerku knjige "Prvi čovjek" Alberta Camusa u prevodu na vaš jezik, koje mi je predao gospodin Le Roy /L. Rol/.

Ja u potpunosti shvaćam veličinu vašeg poduhvata da ste u sadašnjim uvjetima uspjeli prevesti, štampati i izdati jedno takvo djelo u Sarajevu:

Posebno se divim političkom i kulturnom značaju tog poduhvata

koji ste napravili zajedno sa Ksenijom Crvenković i Zdravkom Grebom. To zaista predstavlja nepobjedivi otpor koji svako od nas treba da pruži prema međunarodnoj mržnji i barbarizmu.

Uvjeravajući Vas u punu podršku Francuske u Vašem hrabrom nastojanju, molim Vas go-spodo, da primiti izraze mog dubokog poštovanja

Prijateljski

Jacques Chirac

jedan od tih dečaka. Prvo sam nazvala Milicu Nikolić, pošto u nju mnogo verujem. Kao kosmopolitu. I ona potpuno oduševljena: Vojka, ako imate snage jer ja ne mogu, stara sam, ali uz Vas sam uvek. Druga osoba koju sam nazvala bio je Visković [Velimir]. Isto i Visković, baš zainteresovan. Treća osoba Boris [Novak]. Poče tako da se formira, ja sam je zvala virtuelna redakcija. Onda sam otišla u London i odatle sam počela burgijati, malo-pomalo.

B. K.: *Šta ste radili u Londonu?*

V. S. Đ.: Tamo sam provela dve godine, a otišla sam potpuno bez veze. Čak [Čarls Forest, Vojkin prijatelj] dobio je mesto u Londonu. Odjednom ga očaj uhvatio: Ja ne mogu u London, ne volim taj grad, šta ću sam u Londonu, hajde sa mnom da nađemo kuću. A ja se preselila na Korčulu, prenela knjige, televizor i jedan čilim. Izdala kuću jednoj Amerikanki, još nema *Svesaka* ni na pomolu. Bila sam kod Dade [prijatelj sa Korčule], još nije bilo kuće gore na brdu. To je bilo nedugo iza rata. Dado mi je dao stan svoje kćeri, u prizemlju. To je u gradu Korčuli, tamo gde je hitna pomoć. To je bio moj stari san, star dvadeset godina, da živim na Korčuli. I počela sam živeti. I onda je Čak došao sa planom: Idemo landroverom u London. Natrpali smo njegove stvari i džipom iz Sarajeva preko Evrope do Kalea, ispod tunelom u London. Putovali smo dan i po. I nađemo kuću koja je potpuna kopija ove moje u Sarajevu. Bukvalno kopija.

B. K.: *Šta je Čak radio u Londonu?*

V. S. Đ.: On je bio šef biroa za ispitivanje ratnih zločina u Iraku, za vreme Sadama Huseina. Bio je neki zajednički bord, Amerikanci i Englezi. Predsednik odbora je bio Galbrajt [Piter], onaj američki ambasador iz Hrvatske. Imao je istraživače koji su putovali u Irak i prikupljali podatke o masovnim ubistvima, spaljenim selima, to je radio dve godine. Nakon toga se biro zatvorio. Radio je sa jednim Iračaninom, sinom onog čuvenog Barzanija. Oni su studirali zajedno. To je velika veza. Barzani je, inače, bio veliki prijatelj Bila Igltona. A Čak je bio prvi saradnik Bila Igltona još u ratnom Sarajevu, i tako je Čak ušao u taj Barzanijev krug. Puno sam tih Iračana upoznala u Londonu.

B. K.: *Barzani je bio protivnik Sadama?*

V. S. Đ.: Da. Stari Barzani je bio mrtav u to vreme, krajem 1990-ih. Ja u to vreme u Londonu pomalo pripremam prvi broj *Svesaka*. I tamo sam živela svoj život. Naravno, pozorišta. Od tih silnih predstava koje sam videla najlepší je bio Šekspirov *Kralj Lir* i neki Čehov kojeg nikad na našem jeziku nisam videla. Znači šta mi je Čak rekao jednom? U Londonu, šetamo, često je imao te napade nervoze iz čista mira. Išli smo u kino. Pasionirano volimo filmove. Mi smo po dve predstave zaredom na Lester skveru gledali. I ja mu uvek pričam o tim svojim susretima, a onda on, pošto je ljut: To je vrlo interesantno! Svi tvoji prijatelji su slavni! *All your friends are famous!* A ja mu kažem: Ne, dragi moj. Greška. Ti si moj najbolji prijatelj, a nikako nisi *famous*.

B. K.: *Vratimo se časopisu Sarajevske sveske.*

V. S. Đ.: Došao je Aleš [Debeljak] u London onda i Mahmutćehajić [Rusmir]. Bio je vrlo naklonjen toj ideji.

B. K.: *Ali, on nije bio u Sveskama?*

V. S. Đ.: Nije bio. Nisam imala hrabrosti da ga uvedem. Bila bi jaka opozicija. Uvek je bila opozicija i tekstovima Mahmutćehajića i ostalom. Pa, mnogo ih me je optuživalo što objavljujem njegove tekstove. Nije redakcija *Sarajevskih svesaka* bezazlena. I oni su ponekad nepopustljivi. Pa Enver [Kazaz] mi je krv pio što sam objavljivala Nedžada Ibrišimovića. Najboljeg živućeg pisca – u to doba. Moćan je pisac Ibrišimović. On je bio mističan tip. Jednom je došao na promociju u odelu, s leptir-mašnom, divno je izgledao. Enver nije hteo da dođe u znak protesta. Posle je smanjio tu tenziju. I Enver je neka vrsta dogmate. Hteo je od *Sarajevskih svesaka* da napravi samo grupu istomišljenika. Što *Sveske* u jednu ruku i jesu. Ali ipak se ti zidovi malo pomeraju. Ja bih uvek objavila ovog pesnika, što ga optužuju za panislamizam. Džemaludina Latića. Marko [Vešović] mi je rekao da, kad bismo ga objavili, neće samo dati ostavku, nego će me izmlatiti, pa tek onda ide ostavka. Iako je na nekom kolegiju rekao – dok sam živ neću Vojki dati ostavku. Moram reći, uvek je uz mene bio Višković.

B. K.: *Iz Londona se vraćate u Sarajevo i kako dalje sa Sveskama?*

Promocija *Sarajevskih svesaka* u Prištini:
Ljiljana Dirjan, Daša Drndić, Aleš Debeljak i Vojka Đikić

V. S. Đ.: Napustila sam London i bacila se na Šveske. To je valjda dvehiljadita? Onda smo uz pomoć Francuza, Belgijanaca, Šveđana, u Sarajevu organizovali prvi sastanak. Tako se okupila prva redakcija. Tu je bio i Nikola Kovač. Kasnije je izašao iz redakcije.

B. K.: *Zašto?*

V. S. Đ.: Bio je sastanak kod Grebe na Pravnom. I Miljenko Jergović je bio u redakciji. Kovač je dao tekst kao uvodnik i predao ga Enveru. Enver pokazao tekst Tvrtku Kulenoviću – koji je vrlo benevolentan. Neće Tvrtko nikad reći da tekst ne valja. Da bi taj tekst došao u moje ruke. Ja sam težak urednik. Za mene je tekst bitan, ne autor. Pročitam jedan suludi tekst, kao da ga je Čedo Kisić pisao, a ne Nikola Kovač. Neki pledoaje za Bosnu, nešto ovo, nešto ono. Umesto strastvenog, lepog uvodnika, dobili smo razvučenih deset, dvadeset stranica. Ja nazovem Nikolu i kažem, dajte, napišite drugi tekst. On će: Pa Enver je pročitao, Tvrtko je pročitao... Ja mu kažem – bez obzira, Nikola. On kaže – Ja tražim mišljenje drugih. Onda ja tekst u celu redakciju pošaljem. I ostali, Visković, Miljenko, vide da to ne valja. Enver ostaje pri svome, iako ja mislim da on tekst nije ni pročitao. Ljudi često nisu profesionalni. Možda je malo pregledao – računa Nikola Kovač i tako. I onda je bio sastanak gde je cela redakcija Nikoli rekla da to ne može biti uvodnik. On je dao ostavku.

B. K.: *Znači niste ni krenuli već ostavka?*

V. S. Đ.: To je prva ostavka. Rekao je – on vidi kuda redakcija vodi i da neće u tome učestvovati.

B. K.:....Pa gdje ste krenuli, po njemu?

V. S. Đ.: Ogorčen, kritikovao je Odbor časopisa. Ali to nije prvi broj, već je jedan izašao. Uvek mi je bilo žao što je Nikola izašao. Pаметan čovek. A što je on izašao iz redakcije, nego što je i sa mnom prekinuo svaki kontakt. Ni dobar dan nije hteo da mi kaže.

B. K.: *Do smrti?*

V. S. Đ.: Sad ćete čuti. Priča je žalosna. Zovnem kuću, neće sa mnom da govori. Pričam sa Bubom [Ljubica, žena Nikole Kovača]. Ona mi kaže: Znam da je to glupo, razgovarala sam s njim deset puta, ali to je Hercegovac, tvrdoglavi. Da bi mi kraju rekla: Znaš šta, Vojka, ipak ne verujem da je Nikola mogao napisati tako loš tekst da se ne može objaviti. Tako sam s njima skroz prekinula veze. Da bi me jedan dan nazvao Nikola, i rekao: Vojka, ovo je glupo, hajde da se vidimo, molim Vas. A ja sutra ujutro putujem na Korčulu. Znaš kad ja putujem na Korčulu, to je važnije nego život. Kažem mu: Nikola, putujem na Korčulu, hvala Vam velika, divno je zbog mene, zbog Vas, zbog Osmana – Osman ga je mnogo voleo. Čim se vratim, odmah ću Vam se javiti. I rastanemo se u ljubavi. Ja dođem s Korčule, ne nazovem isti dan. Sutradan je umro.

B. K.: *Nekako sam ispustio to da je Miljenko Jergović odmah bio u redakciji?*

V. S. Đ.: Da, da, bio je u redakciji sve dok se ova njegova svađa sa Viskovićem nije dogodila. Tada je dao ostavku.

B. K.: *Znači history of Sarajevo Notebooks su i neprestane ostavke?*

V. S. Đ.: To je ipak nebitno prema hiljadama stranica tekstova koje smo objavili. Ja sam jednom Karlu [Biltu] pričala o tim ostavkama, jednu po jednu. On se cepao od smeha. Ja mu kažem – to nije za smejanje – to je za plakanje. Neke su bile potpuno sulude, neke političke.

B. K.: *Te političke su bile zbog Kosova?*

V. S. Đ.: Prvu je ostavku dala Drinka [Gojković].

B. K.: *Ako sam razumio, zbog činjenice da je na naslovnici Svesaka naziv ispisan i na albanskom?*

Promocija Svesaka: Zdravko Grebo i Enver Kazaz

V. S. Đ.: Nije Drinka zbog toga. Zbog albanskog je ostavku dao Gojko Tešić. Jer ga niko nije obavestio. A tamo su svi jezici sveta. Drinka je dala ostavku zbog Stojića [Mileta]. Što nije nastavljena polemika. Mika Pantić je dao ostavku, formalno zbog onog bloka „Pisci i rat“. Smatrao je da je najviše napadnuta Srbija. A suštinski bio je kandidat za Srpsku akademiju nauka i bojao se da će mu *Sveske* smetati. A ipak je propao. Nije primljen. Premlad je možda bio. I Visković mu je za vreme jednog ručka rekao: Znam zašto si podneo ostavku. Samo zbog te usrane akademije. Nikad ti ne bi podneo ostavku Vojki. Grozno su se posvađali, ali on ga je ubo u oko. Izašao je, ali je ostao da sarađuje. Imali smo divan dijalog s njim. I kad ga god nazovem, završava posao bolje nego članovi redakcije. Dao je ostavku, ali je ostao vrlo vezan za tu ideju saradnje. Onda je Boris Novak podneo ostavku, ali ju je povukao pod mojim i Alešovim pritiskom.

B. K.: *Zašto Novak?*

V. S. Đ.: Znae za onaj skandal kad Boris i Aleš nisu dobili vizu za ulazak u Beograd na prvu promociju.

B. K.: *Zar je trebala Slovencima viza za Srbiju?*

V. S. Đ.: Jedno vreme, da. Kad smo prvi put promovisali *Sarajevske sveske* u Beogradu trebala im je viza. Ne znam za nas, ali Slovencima je trebala.

B. K.: *Nama je trebao pasoš, ali nije bilo viza.*

V. S. Đ.: Predali su za vizu, pa ih je uhvatio vikend. Došli su u subotu po vize, a domar im je zalupio vrata pred nosom. Neki Srbin opasan, rekao im je: Pa šta vam pada na pamet da dolazite subotom. Subotom se ne radi.

B. K.: *Ne bi subotom ni Slovenci primili!*

V. S. Đ.: I zalupio im vrata. Tako nisu mogli doputovati. Onda je bila velika prepiska između mene i tog ambasadora Viskovića [lvo] koga su oni optužili. Tada je bio veliki protest PEN-a, Udruženja pisaca, zašto ugledni gosti iz Slovenije nisu dobili vizu. Sve su novine danima tutnjale – srpski ambasador nije dao Slovencima vize. Filip David je vodio tu kampanju protiv srpske vlade. Onda se javio taj ambasador. Meni je pisao pismo da se radi o proceduralnoj grešci. Da nije politička odluka. Boris se uvredio jer, kad sam otvarala promociju u Beogradu, nisam to spomenula. Promocija je bila u Andrićevoj zadužbini. Velika, prvi put u Beogradu naš časopis, puno ljudi, svi ambasadori. Izgledalo je kao događaj godine. A ja sam izdajica, tako mi je govorio Boris: Ti si morala to reći, a ja pomišljam: Pa gde ću to govoriti, taman se stišao taj skandal. Ni ja ni Velimir Visković ni reći. Podneo ostavku. Onda ga zovi: Borise, nemoj to da radiš, bez tebe redakcija puca. Dobro, razmisliću. Nije podneo. Najlepša ostavka je stigla od Vave Petkovića. On ju je podneo zato što je Faruk Lončarević u *Sveskama* napisao o filmu „Lepa sela lepo gore“, po njemu – nacionalistički tekst. Onda sam i njega zvala, kumila i molila, i rekla sam: Dobro, zaleđiću ostavku. I sad je Vava u redakciji sa zaleđenom ostavkom.

B. K.: *Koliko vidim, ostavke su uglavnom dolazile iz Srbije. Ko je iz BiH?*

V. S. Đ.: Nije niko! U stvari, jeste Grebo.

B. K.: *Zašto on?*

V. S. Đ.: Pa znate, Grebo je ekscentričan. Nešto kao: Dosta je moga. Što sam uradio, uradio. Poslednja ostavka koja me boli i dan-danas, potpuno apsurdna zbog nekih honorara koji na vreme nisu uplaćeni srpskim piscima – Tihomir Brajović. On je briljantan urednik. Najbolji.

B. K.: *Zbog honorara! Bolje nego zbog politike.*

V. S. Đ.: Mada mislim da je i to bilo politički motivisano. Često mi se žalio da mu spočitavaju na fakultetu rad u *Sveskama*.

B. K.: *Na početku je problem sa Sveskama bio – jer su jugoslovenske?*

V. S. Đ.: Da. To je bilo na početku. I danas je. Znači stalno. Sad će u Hrvatskoj sigurno otpasti pomoć. Jer i predsednica i ministar zabranjuju upotrebu reči – region. Rekao je Miljenko jednom u Zagrebu na promociji: Pa šta. Evo, ja sam jugonostalgicar. Pa stvarno, šta to zaista znači? Da li mi možemo rekonstruisati Jugoslaviju? Da li mi možemo bilo šta da uradimo što bi podrazumevalo neku akciju? Da li ima jugonostalgicara u ovoj redakciji? Ja mislim da ne. Ja mislim da se tu okupio krug kosmopolita. Iako se kod nas taj kosmopolitizam upotrebljava u negativnom značenju. Uvek mi je Nenad Radanović govorio: Dobar je časopis *Treći program radija*. Ali, nekako previše insistirate na kosmopolitizmu.

B. K.: *A o čemu bi trebalo pisati?*

V. S. Đ.: Pa lokalno. Nedavno mi je reis Cerić [Mustafa, raniji poglavar Islamske zajednice] rekao: Odlično radite posao. A odakle ja kod reisa? Slovenci su hteli da objave *Kur'an*. I sve su imali, i prevodioca i Karića [Enesa, prevodica *Kur'ana*, profesora] i sve, ali protiv je bio muftija, slovenački. Nije hteo da to radi „Beletrina“ već njegov ured. Onda su me Slovenci molili da idem kod reisa i objasnim da je „Beletrina“ moćna izdavačka kuća, da će sve biti na najvišem nivou, da su angažovali Karića. I ja odem kod reisa i uspela sam. Valjda je naredio muftiji da digne ruke i ovi su objavili *Kur'an*. Tako se sprijateljim sa reisom i počnem mu slati časopis. I tad mi je rekao: Profesorice, Vi ovo odlično radite, ali nema, brate, Bošnjaka unutra. Jedan od sarajevskih književnika jednom zvanično je došao u redakciju. I ovako mi je rekao: Vojka, ovo je posao savršen. I mi skidamo kapu za to što radite.

B. K.: *A ko su to mi?*

V. S. Đ.: E, uvek to mi. To je čuveno – mi. Od lštuka naovamo. Dakle, mi smo vrlo zadovoljni kako se to radi, ali mi smatramo da je velika greška što je glavni urednik Visković. Iz Hrvatske. Mi smatramo da glavni urednik treba da bude iz Bosne. E sad, nisam rekla njemu – ko je to mi – ali kažem: *Sarajevske sveske* nisu samo bosanski časopis. To je časopis svih ovih zemalja. Već sam ja u Sarajevu, već je časopis fizički u Sarajevu. Znači, velika koncentracija je u Sarajevu. Vi ne možete i glavnog urednika još imati u Sarajevu. A ja sam, da budem iskrena – paradigma kosmopolitizma.

Vojka Đikić i Boro Kontić

Tako je mnogo ranije okončan ovaj dijalog. Ostalo je, nažalost, još puno neotvorenih tema, dodatnih objašnjenja, sjećanja, novih prizora i ličnosti. Never more.

Vojka Đikić bila je radijski novinar, pjesnik i prevodilac. Između ostalih prevodila je Margarit Jursenar i Šemusa Hinija.

Objavila je šest knjiga poezije: Pesme, Tkači vetrova, Pepelnica, Druga zemlja, Prevođenje mora i posthumno Knjiga mrtvih Smiljanića u Sarajevu.

Ali, prije svega, bila je urednik. Od one najfinije vrste. Sa ogromnom željom da predstavi najbolje u jednoj sredini strastveno vjerujući u misiju kulture. Kulture, u njenoj, možda najstarijoj definiciji, kao načina života. Svejedno, da li je u pitanju bila poezija, slikarstvo, susret prijatelja ili jelo koje je pripremala, vjerovala je da je kultura univerzalni jezik koji nas okuplja, oplemenjuje, čini nas boljim i boljim čini svijet oko nas.

Tako se i ponašala u životu. Mogao je oko nas biti i najstrašniji rat, ali to nije bio izgovor da ne razgovaramo o knjigama, o njihovom, kako bi govorila, čarobnom uticaju, o slikama, toj zamrznutoj ljepoti, o ljudima koje je sretala i koji su ostavili trag ili jednostavno o maslinama, buteru i kruhu.

Do posljednjeg dana radila je svoj posao urednice regionalnog časopisa Sarajevske sveske. Vjerovatno je bila najstarija u svijetu u toj ulozi.

Vojka Đikić je rođena septembra 1932. godine. Umrla je u Sarajevu avgusta 2016.